

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการวิจัยเรื่อง “จิตสาธารณะแนวพุทธของบุคลากรโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ จังหวัดสุพรรณบุรี ” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องและผู้วิจัยได้ทำการวิจัย เพื่อใช้ในการสร้างแนวคิดต่ำ ึ่งๆ อันทำให้งานวิจัยเกิดซึ่งมีดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพรหมวิหาร ๔
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจิตสาธารณะเชิงพุทธ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะทั่วไป
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับกับการพัฒนาจิตสาธารณะของบุคลากรโรงพยาบาล
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพรหมวิหาร ๔

๒.๑.๑ ความหมายและความสำคัญ

หลักธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งอยู่ในศาสนาพุทธมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ โดยสรุปแล้วมี ๓ ประการที่สำคัญ คือ (๑) ละชั่วทั้งปวง (๒) ทำดีให้บริบูรณ์ (๓) ทำให้ บริสุทธ์ สิ่งที่ควรปฏิบัติทั้ง ๓ ประการดังกล่าวยังแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ ส่วน “ศีลหรือวินัย” อัน เป็น คำสั่งหรือข้อบังคับมิให้ทำส่วนอีกอย่างหนึ่งคือ “ธรรม” เป็นคำสอนหรือข้อที่ควรกระทำ ในที่นี้ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาเฉพาะหมวดธรรมพรหมวิหาร๔ เป็น ธรรมที่ผู้บริหารทุกคนควรศึกษาและฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารที่ดีซึ่งไม่ใช่เรื่องยาก แต่ประการใด ถ้าผู้บริหารมีธรรมในใจ^๑

พรหมวิหาร๔ เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อให้ผู้บริหารแสดงพฤติกรรม เหล่านั้น ออกมาโดยไม่ต้องฝึกฝน นักบริหารต้องมีพรหมวิหารซึ่งจะทำให้ผู้ดำรงธรรมนี้ยอมช่วยเหลือ มนุษย์ สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และยอมรักษาศรัทธาไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น เมื่อมีความกรุณา ที่จะ ช่วยเหลือปวงสัตว์ก็ต้องมีอุเบกขาด้วย เพื่อจะมีให้เสียธรรมที่มาจากคำว่าพรหมวิหารนี้ มาจากคำ ว่า “พรหม” ซึ่งแปลว่า ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามศาสนาพราหมณ์ในพรหมโลกและมาจากคำว่า “วิหาร” ซึ่งแปลว่า วัด ที่อยู่ของสงฆ์ที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปรวมความแล้ว “พรหมวิหาร” จึง

^๑ นิตย สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พลันตังเฮ้าส์, ๒๕๒๙), หน้า

แปลว่า ธรรมของพรหมหรือธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่ มี ๔ ประการ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา^๒

พระพุทธเจ้าตรัสถึงพรหมวิหาร ๔ ไว้ว่า “ดูกรโธณะ ก็พราหมณ์เป็นผู้เสมอด้วยพรหมอย่างไร พราหมณ์ในโลกนี้เป็นอุกโตสุชาติทั้งฝ่ายบิดามารดา มีครรรค์เป็นที่ถือปฏิสนธิหมดจดดีตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านหรือติเตียนได้โดยอ้างถึงชาติเขาประพฤติกิณการพรมจรรย์ เรือนมณต้อยตลอด ๔๗ ปี ครั้นแล้ว ย่อมแสวงหาทรัพย์สำหรับบูชาอาจารย์เพื่ออาจารย์ โดยธรรมอย่างเดียว ไม่แสวงหาโดยไม่เป็นธรรม ก็ธรรมในการแสวงหานั้นอย่างไร คือไม่แสวงหาด้วยกสิกรรม พาณิชยกรรม โครักขกรรม การเป็นนักรบ การรับราชการ ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาถือกระเบื้องเที่ยวภิกขาจารอย่างเดียว มอบทรัพย์สำหรับบูชาอาจารย์แก่อาจารย์แล้ว ปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาเยาะออกบวชบรรพชิตเขาบวชแล้วอย่างนี้มีใจประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวา แผ่ไป ตลอดโลก ทั้งสัตว์ทุกเหล่าในทุกสถานที่ ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพศาล ถึงความเป็นใหญ่หาได้ไม่มีเวร ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มีใจประกอบด้วยกรุณา...ประกอบด้วย มุทิตา...ประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้ง เบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาแผ่ไปตลอดโลก ทั้งสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถานด้วยใจที่ประกอบด้วย อุเบกขา อันไพศาล ๔ งดความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ เธอ เจริญพรหมวิหาร ๔ ประการนี้แล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติพรหมโลก ดูกรโธณะ พราหมณ์เป็นผู้ชื่อว่าเสมอด้วยพรหมอย่างนี้แหละ”^๓

พระไตรปิฎก ให้ความหมายไว้ว่า พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ ‘อย่างประเสริฐธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์หลักธรรม’^๔ “อนันันว่า เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ”^๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของพรหมวิหาร ๔ ไว้ใน “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” ว่าพรหมวิหาร ๔ คือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจ

กำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติต่อมนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย โดยชอบประกอบด้วย^๕

๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้อง บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๖๘-๕๖๙.

^๓ อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๓๒.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๓๐๕/ ๒๗๕.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๔.

๓) **มุทิตา** ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) **อุเบกขา** ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วย ปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจจยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้

พระมหาบุญมีมัลลาลาสิโร ได้กล่าวถึง พรหมวิหาร ๔ ไว้ว่า เป็นธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่แต่ก็ไม่ใช่ว่าหลักธรรมหมวดนี้จะเหมาะสำหรับผู้เป็นใหญ่เท่านั้น ทุกคน สามารถนำหลักธรรมนี้ไปใช้ได้ทุกคน เพราะเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ อย่างประเสริฐบริสุทธิ์^๖

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) ได้กล่าวถึงพรหมวิหาร ๔ ในหนังสือการพัฒนาจิต สามารถสรุปความได้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับบิดา มารดา เป็นธรรมสำหรับพระพรหม เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและเป็นกรรมฐาน การเจริญหรือการบำเพ็ญพรหมวิหาร ๔ แม้ในกรณีที่ผู้ปฏิบัติไม่อาจบรรลุถึงขั้นอุปนาสมาธิหรือขั้นฌานก็สามารถนำความสุข ความสงบมาให้แก่ผู้บำเพ็ญได้มาก รวมทั้งทำสังคมส่วนรวมให้สงบสุขด้วย^๗

กิตต์ นิรันดร์พานิช พรหมวิหาร วิหาร แปลว่า ที่อยู่ พรหม แปลว่า ประเสริฐ คำว่า คำว่า พรหมวิหาร หมายความว่า เอาใจจับอยู่ในอารมณ์แห่งความประเสริฐหรือเอาใจไปขังไว้ในความดีที่สุดซึ่งมีคุณธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ^๘

๒.๑.๒ องค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔

หลักพรหมวิหาร ๔ (Holy Abidings) หมายถึง ธรรมประจำใจอันประเสริฐ , หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่า ดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต 'อมนุษย์' สัตว์ทั้งหลายโดยชอบบางที่แปลว่า 'า ธรรมประจำใจ ที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่' ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่ เรียกอีกอย่างว่า อัปมัญญา ๔ เพราะแผ่สม่ำเสมอ โดยทั่วไปในมนุษย์สัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ ไม่จำกัด

^๖ พระมหาบุญมีมัลลาลาสิโร, **พุทธบริหาร**, (นนทบุรี : บริษัท อิงค์ปิยอนต์บุ๊คส์จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๗๒ - ๗๓.

^๗ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๑, ๑๕๖

^๘ กิตต์ นิรันดร์พานิช, **จากใจให้คุณครูและนักบริหารทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส มีเดีย จำกัด, ๒๕๒๕๔), หน้า ๖๐-๖๑

๑. เมตตา องค์ประกอบของหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ด ำเนินเมตตานี้มีผู้ให้ข้อคิดเห็นไว้ ดังนี้

เมตตา คือ ความรัก พระท ำนสอนให้คนเรารักทุกคนควรมีความรักซึ่งกันและกัน รักในที่นี่ไม่ใช่ความรักที่ชายมีต่อหญิง หรือหญิงมีต่อชาย รักนี้เป็นรักที่มีความใคร่ ความรักที่พระท ำนสอนคือความรักที่บริสุทธิ์เหมือนความรักของแม่ที่มีต่อลูก เมื่อบุคคลใดที่มีจิตใจตั้งอยู่ในความรักที่บริสุทธิ์และมีต่อผู้อื่นพระท ำนว่า จะหาความอิจฉามาจากที่ไหนจากการศึกษาหลักของเมตตา ตามทัศนะของหน่วยงานและนักการศึกษา ข ำงต้นสรุปได้ว่า เมตตา หมายถึง ความรู้ สักรัก ปรารัณา ความผูกพัน ความไม่ผูกพยาบาท เคียดแค้นหรือ ผูกใจเจ็บ การแผ่ ความสุขไปให้ บุคคลกรในองค์ การดำเนิความจริงใจปราศจากกิเลส ตัณหา และอารมณ์เส่นหา^๙

เมตตา คือ ความรักใคร่ ความปรารัณาให้ ได้สุขและมีจิตอันแผ่ไมตรี และประโยชน์ แก่ สัตว์ทัวหน้า^{๑๐}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เมตตา คือ ความเอ็นดูรักใคร่ ปราศจากราคะมีความคิด และต ้อง การช่วยให้ผู้อื่นมีความสุข และมีลักษณะการแสดงออกที่ตรงข ำมกับพยาบาท

๒. กรุณา คือสภาวะของจิตที่ทัวนไหวไปเพราะความทุกข์ ของผู้อื่น เหมือนอย ำง ถ้าซื้อ ได้ก็ซื้อความทุกข์ของเขา คือจะช่วยให้ความทุกข์ของเขาหมดสิ้นไป จึงมีอาการที่ทนเฉยอยู่ไม่ได้ ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบ ำบัดทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนข ำเติม เห็นใครตกอยู่ ในความทุกข์ ไม่มีที่พึ่งก็อดอยู่ไม่ได้ที่จะต้องคิดช่วยกรุณาจึงเป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีในจิต วิธีอบรมคือ ระวังไม่ให้คิดเบียดเบียนใคร และหัดใจให้ คิดว่าเมื่อตนเองมีทุกข์ก็ต้องการความช่วยเหลือฉันใดผู้อื่นสัตว์ อื่นก็ฉันนั้น ดังนี้แล ะก็หัดใจให้ ำหนึ่งดูดยให้ ชวนช่วยช วยเปลื้องทุกข์ ของผู้อื่น ตามความสามารถหรือตามที่ควรจะทำได้หัดแผ่จิตใจที่กรุณาออกไปแก่คนและสัตว์ทัวหลาย โดย เจาะจงทัวไป ด้วยความคิดว่า “จงพ้นจากความทุกข์เดือดร้อน”^{๑๑}

กรุณา คือ มีความไฝ่ใจอันจะปลดเปลื้องบ ำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ หรือ ความสงสารทนอยู่ “ไม่ได้ในการที่จะไม่ ช วยบุคคลผู้ ที่อาจจะช วยได้ให้ขึ้นมาเสียจากความทุกข์ ยากลำบาก”^{๑๒}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า กรุณา คือ ความสงสาร ต ้องการช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ โดยปราศจากความเศร้าโศก และมีลักษณะที่แสดงออกตรงกันข ำมกับการเบียดเบียน หรือวิหิงสาและหมายถึง ความปรารัณาที่จะให้ ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ ไม่เบียดเบียนข ำเติมความทุกข์ ของบุคคลอื่น และพยายามที่จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเพื่อให้ความทุกข์ของบุคคลต่างๆ ได้หมดไปด้วยวิธีการที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความทุกข์ของแต่ละบุคคล

๓. มุทิตา คือ สภาวะจิตที่บันเทิงยินดีเมื่อบุคคลอื่นได้รับความสุข ความเจริญด้วยสมบัติต่างๆ ปราศจากความริษยา เห็นใครพรังพร ้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตาตตความยินดี ำยไม่ยินดี

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๑๐} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๗.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

ด้วยเหตุริษยาเสียได้’ มูทิตาจึงเป็นพรหมวิหารอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิตวิธีอบรมคือระวังมิให้ ริษยาในเมื่อได้เห็นได้ทราบสมบัติ คือ ความพรั่งพร้อมต่างๆ ของผู้อื่น เมื่อความริษยาเกิดขึ้นก็พยายามระวังเสีย หัดคิดว่าตนเองมีความยินดี เมื่อตนได้สมบัติที่ชอบใจอย่างใดอย่างหนึ่งไหนเมื่อคนอื่นเขาได้จะไปริษยาเขา เช่นว่า “อริติ โลกนาสิกกา ความริษยาเป็นเหตุทำลายโลก” เมื่อทำมูทิตาจิตให้เกิดขึ้นได้ ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปสู่คนอื่น สัตว์อื่นโดยเจาะจงหรือไม่ ‘เจาะจงทั่วไปโดยคิดว่า “จงอย่าวิบัติจากสิ่งที่ได้แล้ว”

มูทิตา คือ มีความสุข ความเจริญ หรือความมีจิตยินดีในลาภยศสรรเสริญสุข ของผู้อื่น

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า มูทิตา คือ การคิดและการแสดงออกถึงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีมีความสุขในทางที่ไม่ผิดศีลธรรมหรือพ้นจากทุกข์ด้วยใจบริสุทธิ์ และมีลักษณะที่แสดงออกตรงข้ามกับความริษยาและ หมายถึง การมีจิตใจพลอยยินดีต่อความสำเร็จและความสุขที่บุคคลอื่นได้รับอย่างจริงใจ ไม่มีจิตใจที่มุ่งในทางอิจฉาริษยาต่อบุคคลที่ประสบความสำเร็จนั้นๆ และพร้อมจะส่งเสริมให้บุคคลดังกล่าวมีสุขหรือสมหวังยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา คือ การวางเฉยวางใจเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้ายเมื่อสุดวิสัยจะแสดงเมตตา กรุณา มูทิตา ได้โดยใช้ปัญญาคิดไตร่ตรองเหตุและผลในสิ่งที่เกิดขึ้น กล่าวคือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำ อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้ จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

อุเบกขา เป็นสภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นเสมอกันในสัตว์หรือบุคคล ทั้งหลายในคราวทั้งสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและในคราวประสบวิบัติ ไม่ ยินดียินร้ายมองเห็นว่าทุกคนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของตนเอง จะมีสุข จะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ก็เพราะกรรม จึงวางเฉยได้ การวางคือไม่ยึดถือไว้ วางลงได้ เฉย คือไม่จัดแจงวุ่นวาย ปล่อยให้เป็นไปตามกรรมหรือ ตามกำหนดของกรรม อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งเป็นข้อสุดท้ายที่พึงอบรมให้มีขึ้นใน จิตวิธีอบรมคือให้ ระวังใจมิให้ ชื่นลงด้วยความยินดียินร้าย ทั้งในคราวประสบสมบัติ เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระวังหัดคิดถึงกรรมและผลของกรรมหัดคิดวางลงไปให้ แก่กรรม เหมือนอย่าให้กรรมรับผิดชอบเอาไปเสีย เมื่อทำจิตให้ อุเบกขาได้ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปให้กับบุคคลอื่น สัตว์อื่น โดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยความคิดว่า “ทุกสัตว์บุคคลมีกรรมเป็นของตนเองเป็นทายาทรับผลของกรรม มีกรรมกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัยทำกรรมใดไว้ดีหรือชั่ว ต้องรับผลของกรรมนั้น”^{๑๓}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า อุเบกขา คือ อาการที่แสดงออกถึงการวางเฉย ไม่ ดีใจหรือเสียใจ เมื่อผู้อื่นได้รับความวิบัติในเมื่อตนเองไม่ ‘อาจช่วยได้’ หรือแสดงความเป็นกลาง เมื่อต้องให้ความยุติธรรมแก่ผู้อื่น โดยปราศจากความลำเอียง ๔ ประการ รัก เกลียด หลง หรือกลัวและมีลักษณะที่แสดงออกตรงข้ามกับความยินดีหรือยินร้ายและ หมายถึง การทำใจเป็นกลางหรือวางเฉยในกรณี

^{๑๓} อ้างแล้ว, หน้า ๗.

ที่บุคคลที่ใกล้ชิดหรือบุคคลทั่วไปประสบเคราะห์กรรมในกรณีที่สุวิสัยจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือได้ ตลอดจนการรู้สึกวางเฉยไม่ใส่ใจต่อความสำเร็จของบุคคลอื่นจนเกินพอดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรม หรือ พรหมวิหารมี ๔ ประการ คือ

๑) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงชีวิตตามปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ผู้ดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรม ที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้ง รู้จักวางเฉยสงบใจมอง ในเมื่อไม่มีกิจควรทำ เพราะเขา รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับกรรม รับผิดชอบของตน^{๑๔}

พระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรม หรือ พรหมวิหารมี ๔ ประการ คือ

๑) เมตตา ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ดูได้จากหน้าที่บ่งบอก คือ ยิ้มแย้มแจ่มใสและดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆขึ้นไป

๒) กรุณา ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ยามเห็นผู้อื่นมีความลำบากก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแสดงออกมาด้วยการเข้าช่วยเหลือเจือจุน ด้วยความเต็มใจเสมอในทำนองสุกก็สุขด้วย นันทิเยว

๓) มุทิตา ความชื่นชมยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น ไม่แสดงความอิจฉาริษยาด้วยการทอดถอนเห็นคนที่เขาดีกว่าตัวไม่ได้ ดูได้จากการไปแสดงไมตรีจิตต่อบุคคลอื่นหรือชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่ต้องบังคับ

๔) อุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อไม่อาจจะช่วยเหลือเขาได้ไม่ทับถมซ้ำเติม และเมื่อผู้อื่นผิดพลาดหรือได้รับความวิบัติไม่แสดงอาการสมน้ำหน้าเมื่อเขาพลาดเป็นต้น^{๑๕}

กรมการศาสนา พรหมวิหาร ความหมาย คุณสมบัติประจำใจสำหรับผู้ใหญ่โดยมุ่งธรรมสูงส่งดุจพรหม

๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีสุขแก่ทุกชีวิต ประสานโลกให้อบอุ่น ร่มเย็น

๒) กรุณา ความสงสารใฝ่ใจในอันจะรับรู้ความเดือนร้อนแทนคนอื่นเหมือนทุกข์ของตน

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๔.

^{๑๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) , **พระในบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียง , ๒๕๔๓), หน้า ๘-๙.

- ๓) มุทิตา ความยินดี พลอยชื่นชมยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยบริสุทธิ์ใจ
 ๔) อุเบกขา ความวางใจ เป็นกลาง ปลงใจวางเฉย เห็นเป็นธรรมดาของโลก^{๑๖}

กิตต์ นิรันดร์พานิช (ครูเฒ่าเกาะช้าง) พรหมวิหาร วิหาร แปลว่า ที่อยู่ พรหม แปลว่า ประเสริฐ คำว่า พรหมวิหาร หมายความว่า เอาใจจับอยู่ในอารมณ์แห่งความประเสริฐหรือเอา ใจไป ชั่งไว้ในความดีที่สุดซึ่งมีคุณธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา โดยไม่หวัง ผลตอบแทนใดๆ

๑) **เมตตา** แปลว่า ความรัก หมายถึง รักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี ความสุขที่เรามีเรา รักผู้อื่นเสมอด้วยรักตนเอง

๒) **กรุณา** แปลว่า ความสงสาร หมายถึง ความปรานี ปรารถนาให้ผู้ ผู้อื่นพ้นทุกข์ซึ่งต้อง บอกทางให้พ้นทุกข์

๓) **มุทิตา** แปลว่า มีจิตอ่อนโยน หมายถึง จิตที่ไม่มีความ อิจฉาริษยาเจือปนมีอารมณ์สด ชื่นแจ่มใสตลอดเวลา

๔) **อุเบกขา** แปลว่า ความวางเฉย นั่นคือ มี การวางเฉยต่ออารมณ์ที่มากระทบความวาง เฉยในพรหมวิหารนี้ หมายถึง เฉยโดยธรรมคือทรงความ ยุติธรรมไม่ลำเอียงต่อผู้ใดผู้หนึ่งใช้อิทธิบาท ๔ บาทแห่งความสำเร็จ มีฉันทะ ความพอใจในการทำงาน มีวิริยะ ความเพียรไม่ทอดทิ้งงาน จิตตะ เอาใจใส่จ่อจ่อในงาน วิมังสา ตรวจสอบ ข้อบกพร่องของงานรู้จักคิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความคิดสร้างสรรค์รู้จักเสริมเติมแต่งตัดต่อ ลำดับงานก่อนหลัง บริหารเวลาได้อย่างเหมาะสมจะ ประสบความสำเร็จโดยเห็นดเห็นน้อยน้อยลงรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่รักษาและพัฒนามูลค่าของ ทรัพย์สิน^{๑๗}

สรุปได้ว่า ผู้มีพรหมวิหารที่แท้จริงต้องประกอบด้วยเป็นบุคคลผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตา ทั้งเมตตา กรุณา มุทิตาดังกล่าวข้างต้นทั้งสามประการนั้นต้องประกอบด้วย อุเบกขา ทั้งสิ้นและต้องมี อุเบกขาเป็นตัวกำกับอีกครั้งหนึ่ง หากบุคคลผู้ใดไม่มีเมตตา กรุณา จิตใจก็จะโหดเหี้ยม ไม่มีมุทิตาจิตก็ อิจฉาริษยา ไม่มีอุเบกขาเขาก็ไม่รู้จักการวางเฉย ไม่รู้จักปล่อยวาง มีแต่ความยึดมั่น ถือมั่น ทั้งหลาย เหล่านี้ล้วนทำให้จิตใจไม่มีความสุขสงบปกติสุขไม่เป็นที่พึงปรารถนาถึงพร้อมด้วย พรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการได้ยาก แต่ถ้าปฏิบัติได้ถึงพร้อมด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ผู้นั้นย่อมจะเป็นผู้ถึงพร้อม ซึ่งพรหมวิหารที่ถูกต้องแท้จริงและบริบูรณ์ จะก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติทั้งส่วนตัวและ ส่วนรวม ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

^{๑๖} กรมการศาสนา, **คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๑๗} กิตต์ นิรันดร์พานิช, **จากใจให้คุณครูและนักบริหารทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส มีเดีย จำกัด, ๒๕๒๕๔), หน้า ๖๐-๖๑.

๒.๑.๓ ความสำคัญของหลักพรหมวิหาร

พรหมวิหารธรรม เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้บริหารมี ๔ ประเภท คือ เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา เป็นคำสอนสำคัญที่มุ่งส่งเสริมการสร้างสรรค์สังคมเป็นหลักธรรม ที่แสดงออกต่อผู้อื่น ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ และพรหมวิหารทั้ง ๔ ข้อ จะต้องประสานกลมกลืนกัน เพราะถ้าขาดเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดความบกพร่องทางสังคมอย่างแน่นอน เช่นเมื่อคน มีน้ำใจต่อกัน มีเมตตา กรุณา และมุทิตาต่อกันก็มีความอบอุ่น มีความสุขในการอยู่ ร่วมกัน แต่ข้อเสีย จะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากมนุษย์จำนวนหนึ่งจะชอบหวังพึ่งพาผู้อื่นเสมอ โดยคิดว่า ถ้าเราเดือดร้อนก็ ไปหาผู้ใหญ่ ไปหาญาติ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ส่วนมากจะเกิดความ เกียจคร้าน ประมาท ขาดความ รับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้ อุเบกขา จึงเป็นจุดถ่วงดุลยภาพในสังคม หรือเป็นหลักประกันที่สำคัญ กล่าวคือ บุคคลที่ทำผิด ขาดความรับผิดชอบ มักจะเข้าไปหา ผู้ใหญ่เพื่อขอความเมตตา แต่ถ้าผู้ใหญ่มีอุเบกขา ก็หมายความว่า คนผิดย่อมได้รับผลแห่ง ความผิด เมื่อเป็นเช่นนี้ การมีพรหมวิหารธรรม เป็นพื้นฐาน ทางจิตใจจึงเท่ากับว่า เป็นหลักประกันทางสังคม ตามที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พรหมวิหารเป็นคุณธรรม ที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ในที่นี้ผู้ศึกษาจะมุ่งกล่าวถึงความสำคัญของ พรหมวิหาร ธรรมในเชิงสังคมและในเชิงจริยธรรม ดังนี้

ก) ความสำคัญในเชิงสังคม

สังคม ในที่นี้ หมายถึง สังคมมนุษย์ คือ การที่มนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่รวมกัน โดยมีโครงสร้างทางสังคม เรียกว่า สังคม และพรหมวิหาร มีความสำคัญในอันที่จะผนึกพลังจิตด้วย กุศลธรรมทั้งแก่ตนเองและมวลมนุษยชาติทั้งในด้านการกระทำทางกาย วาจาและใจ อันได้แก่การ พัฒนาจิตไปสู่คุณธรรมเบื้องสูงยิ่งๆ ขึ้นไป เรียกได้ว่า มีอานิสงส์มากทั้งปัจจุบัน และอนาคตหลาย ประการ ซึ่งในประเด็นนี้ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแสดงอานิสงส์ใน ระดับพื้นฐานของพรหมวิหาร มีเมตตา ไว้ว่า

...เมื่อเมตตาเจโตวิมุตติ อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจมาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้ตั้งมั่นโดยลำดับ สัมสมติแล้ว ปรารภนาติแล้ว พึงหวังอานิสงส์ ๑๑ ประการ อานิสงส์ ๑๑ ประการ เป็นไฉน ได้แก่ กลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข..เมื่อไม่แห่งตลอดคุณอันสูง ยิ่งขึ้นไป ย่อมเป็นผู้ เข้าถึงพรหมโลก...^{๑๘}

นอกจากนี้ ความสำคัญในการประพฤติ ตามหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นกัลยาณธรรม คือธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดี อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงมาตรฐานด้าน คุณธรรม การสร้างสรรค์สังคมให้มีการอยู่ดีมีสุขและการผดุงคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างมี ระบบ คือ มี ระบบผู้ทำและผู้ตามพรหมวิหารเชิงสังคม ยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมนั้น ในที่นี้ผู้ศึกษามุ่ง กล่าวถึง การพัฒนาสังคมใน ๑ ระดับ ได้แก่ การพัฒนาระดับพื้นฐานและใน ระดับสูง คือ

^{๑๘} วิ.ป. (ไทย) ๘/๑๐๐๔/๓๕๒.

ก) ความสำคัญด้านการพัฒนาสังคมระดับพื้นฐาน

ความสำคัญของพรหมวิหารในระดับพื้นฐานส่วนมาก คือ การมุ่งส่งเสริมให้บุคคล สร้างสรรค์ตนเองให้มีพรหมวิหารเป็นนิสัย และการสร้างสรรค์ตนเองด้วยพรหมวิหาร ถือได้ว่าเป็นการ ฟูพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังข้อความที่ว่า เป็นสังคมที่หวังดีหวังช่วยเหลือ ยินดีต่อ ความสำเร็จ มีความยุติธรรม เคารพนับถือกันฉันท์พี่น้อง เพราะผู้ที่มีพรหมวิหารนั้นจะเป็นผู้ที่ยิ้มแย้ม แจ่มใส มีสง่าราศี ชวนให้น่าคบหานับถือซึ่งตรงกันข้ามกับผู้ที่หน้าบึ้งตึง ประการหนึ่งว่าจะตั้งหน้าตั้ง ตาเป็นศัตรูแก่ผู้ได้พบเห็น คนประเภทนี้ย่อมไม่มีใครคบหาเป็นมิตร เพราะมนุษย์เราแท้จริง เราจะซื้อ มิตรภาพจากกันด้วยเมตตา กรุณา มิใช่สวมหน้ากากเข้าหากัน ^{๑๙} ด้วยเหตุนี้การอยู่ร่วมกันในสังคม ย่อมยังความสุขให้เกิดขึ้นแก่กันและกันได้ ในเมื่อคนแต่ละคนมี เมตตา กรุณา มุทิตา และยุติธรรมต่อ กัน ต่างมีไม่ตรีจิต มิตรภาพต่อกัน ย่อมจะบันดาลสุขให้ เกิดขึ้นแก่กันได้ เพราะพรหมวิหารมุ่งให้มี เมตตา กรุณาต่อกัน ไม่อิจฉาริษยากัน มีความสามัคคี ต่อกัน ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริตและปกครองโดย ธรรม^{๒๐} อย่างไรก็ตาม เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ใน ที่นี้ ผู้ศึกษาจะมุ่งกล่าวถึงความสำคัญด้านการพัฒนา สังคมระดับพื้นฐานเกี่ยวกับ ความสำคัญ ของเมตตาและกรุณา ความสำคัญของมุทิตา และ ความสำคัญของอุเบกขา อันได้แก่

๑) ความสำคัญของเมตตา และกรุณาด้านการพัฒนาสังคมระดับพื้นฐาน คือเมตตา กรุณา ในฐานะเป็นหลักธรรมที่สามารถสนับสนุนเกื้อกูลแก่การรักษาศีลข้อที่ ๑ การฆ่าสัตว์ ศีล ข้อที่ ๒ การลักทรัพย์ และข้อที่ ๔ การพูดเท็จ ฉะนั้น ความสำคัญในข้อนี้ จึงมีคุณค่าต่อภาวะจิตใจของ ผู้ปฏิบัติงานอย่างยิ่ง เพราะเป็นหลักสำคัญที่สามารถผลักดันให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การ พัฒนาที่สูงขึ้นได้และบุคคลที่มีเมตตา กรุณา นับได้ว่าเป็นคนที่มีความปรารถนาดี ปรารถนาที่จะ ช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน เมื่อเป็นเช่นนี้ บุคคลที่มีเมตตา กรุณา ย่อมไม่ฆ่าผู้อื่น สัตว์อื่น หรือทำให้ได้รับ ความยากลำบากทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ลักขโมยทรัพย์สมบัติที่เขาหามาได้ด้วยความยากลำบาก หรือไม่รับสินบน และไม่พูดจาหลอกลวงเพื่อทำลายประโยชน์ ไม่พูด ส่อเสียด ไม่พูดจาว่าร้ายเพื่อให้ เขาเสียหาย ดังนั้น ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักเมตตา กรุณา เป็นพื้นฐาน ถือได้ว่า เป็นผู้ที่มีเกราะป้องกัน ตัวเองได้ดีที่สุด

๒) ความสำคัญของมุทิตา คือ มุทิตาในฐานะเป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาศีล ข้อที่ ๓ เพราะบุคคลที่มีมุทิตาหรือความพลอยยินดีที่จริงแท้แล้ว การส่งเสริมคุณภาพทางสังคมย่อมส่อไป ในทางที่เหมาะสม กล่าวคือเป็นผู้ที่พลอยยินดีต่อความสุข ความเจริญ ความรักใคร่ ความสามัคคีของ ผู้อื่น สัตว์อื่น ไม่สร้างความเดือดร้อนให้เป็นปัญหาทางสังคม กล่าวคือ ไม่ประพฤติ ผิดทางเพศหรือ การละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เช่น สามี ภรรยา ลูกหลาน ของใครคนใดคนหนึ่งที่อยู่ภายใต้ การปกครองผู้อื่นให้เสียหาย หรือส่อไปในทางชู้สาว เมื่อเป็นเช่นนี้ มุทิตาจึง เป็นหลักคำสอนที่สำคัญ ที่สนับสนุนความปรองดองสามัคคีกัน ผสานความกลมกลืนของคนใน สังคม

^{๑๙} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมจริ) , **บทสร้างนิสัย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแสงฟ้า จำกัด , ๒๕๑๘), หน้า ๓๗๓.

^{๒๐} คณะกรรมการอบรมข้าราชการและประชาชน , **“โครงการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรม ประชาชนในเทศบาล”** , ม.ป.ท., ๒๕๔๓, หน้า ๓๕๙-๓๖๐.

๓) ความสำคัญของอุเบกขา คือ อุเบกขาในฐานะเป็นธรรมอันเกื้อกูลแก่การรักษา ศีลข้อที่ ๕ เนื่องจากเป็นธรรมที่ประกอบด้วยปัญญา ดังคำกล่าวที่ว่า “อุเบกขามากับปัญญาต้องมีปัญญาจึงจะมีอุเบกขาได้”^{๒๑} เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ปฏิบัติหน้าที่เมื่อมีคุณธรรมข้อนี้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ “ปัญญา” คือความดีเชิงอุปกรณ์ที่สำคัญที่บุคคลจำต้องใช้คู่ไปกับอุเบกขา และเมื่อต้องการความมั่นคงทางปัญญา ในทางพระพุทธศาสนาได้สะท้อนให้เห็นว่าบุคคลไม่ควรทำลายสติปัญญาตนเอง เช่น การทำลายด้วยสิ่งมีนเมา หรือสิ่งเสพติดอื่นๆ เพราะสิ่งเสพติดให้โทษ เหล่านั้น ถือว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อสุขภาพ ก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ และที่สำคัญยังสามารถลดศักยภาพของการตัดสินใจของบุคคลเป็นเหตุให้เป็นผู้ไม่น่าเชื่อถือ ไม่ก้าวหน้า ทำให้มีจิตใจ อ่อนแอ หวั่นไหวง่ายและถูกผู้อื่นชักนำให้ทำในสิ่งที่ไม่สมควรได้ง่าย

ดังนั้น ความสำคัญของพรหมวิหารด้านการพัฒนาสังคมในระดับพื้นฐาน ดังที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์นั้น คือ ความมีพรหมวิหาร มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ เช่น ผู้ใหญ่ไม่เหยียดหยามผู้น้อยกว่าและผู้น้อยก็ไม่ทะนงตัวยกตนขึ้นเทียมผู้ใหญ่ ต่างฝ่ายต่างอาศัยกัน รู้จักกลบเกลื่อนเมื่อยากเศร้า เป็นที่ปรึกษา กันได้ในคราวที่ขัดข้อง ให้ความช่วยเหลือเตือนสติแก่กันในคราวที่พลั้งเผลอและพยายามหลีกเลี่ยงการขัดใจกันและที่สำคัญการประพฤติตามพรหมวิหารนี้จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ แต่ให้ใช้ข้อใดข้อหนึ่งได้ตามกาลเทศะ เช่น เมื่อถึงคราวที่ต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตาก็ต้องใช้และเมื่อถึงคราวต้องมีอุเบกขาก็ต้องใช้ เมื่อกระทำได้อย่างนี้ ปัจเจกชนผู้มีความเที่ยงธรรมและ สามารถสร้างความสมดุลของสังคมมนุษย์ได้เหมาะสม

ก) ความสำคัญด้านการพัฒนาสังคมระดับสูง

ความสำคัญของพรหมวิหารด้านการพัฒนาสังคมระดับสูง คือ การส่งเสริมคุณธรรมของปัจเจกชน ตามครรลองแห่งพรหมวิหาร ให้เล็งเห็นความสำคัญว่าการประพฤติตามหรือการดำเนินตนตามแนวธรรมแห่งพรหมวิหาร เป็นหลักประกันทางสังคมที่ไม่มีปัญหาต่างๆ เช่น การ ประพฤติในศีลข้อที่ ๑ -๓ แต่คนในสังคมส่วนใหญ่ต่างมองข้ามจะมีก็มีแบบเทียมๆ นั่นก็ หมายความว่า ในสังคมนั้นเป็นสังคมที่ด้อยคุณภาพทางความดี คนในสังคมต่างหาวิธีเลี่ยงกฎระเบียบวินัยอยู่เสมอ เช่นการไม่เต็มใจปฏิบัติตาม ด้วยเหตุนี้ สังคมจึงต้องออกกฎหมายมารองรับความยำเี่ยงของมนุษย์ด้วยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ เท่ากับว่าผู้มีหน้าที่ปฏิบัติงานเป็นผู้มี บทบาทสำคัญต่อการเปิดเผยคุณค่าของพรหมวิหารนี้ และมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาในสังคมเดียวกัน การสร้างสรรค์สังคมจึงเป็นภาระร่วมกัน แต่การที่บุคคลจะสร้างสรรค์หรือรักษาสังคมได้ นั้น มนุษย์จะต้องมีพื้นฐานแห่งความดีพระพุทธศาสนาได้เสนอหลักธรรมหลายประการ แต่ใน ที่นี้ ในฐานะที่บุคคลได้พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคำสอนที่สำคัญด้านการส่งเสริม ภาวธรรมาภาพ สันติภาพ ความสามัคคีธรรม ความเป็นเอกภาพในสังคม ได้แก่

๑) การส่งเสริมภาวธรรมาภาพในสังคม ได้แก่ ความสำคัญของพรหมวิหารในฐานะที่บุคคลได้ปูพื้นฐานของตนและมุ่งมั่นในการกระทำออกไปด้วยความไม่เบียดเบียนชีวิตและทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ หมิ่นประมาท และพิจารณาความถูกผิดด้วยปัญญาทั้งหมดเมื่อบุคคล

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , คุณบิดามารดาสุตพรรณนามหาศาล , (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙.

มีการกระทำออกไปด้วยจิตใจที่รู้สึกประทับใจ นั่นก็หมายความว่าบุคคลมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม และเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนามุ่งมั่นให้เป็น กล่าวคือ สอนให้แก้ไขความชั่วด้วยความดี และสอนให้แก้ที่ตนเองก่อนโดยไม่เกี่ยงว่า ให้คนทั้งโลกดีหมดแล้วตนจึงเป็นคนสุดท้าย ด้วย เหตุนี้การสอนให้มีพรหมวิหารธรรมในใจ จึงเป็นบทเรียนให้ตนเองก่อน เพื่อจะได้เป็นพยานว่า เรารักสุขเกลียดทุกข์อย่างไร คนอื่นก็เหมือนกันเช่นนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น การกระทำต่างๆ ที่มีพื้นฐานบนหลักพรหมวิหาร เท่ากับว่า เป็นการส่งเสริมสังคมที่อบอุ่นหรือที่เรียกว่าสังคมแบบ ภราดรภาพ นั่นเอง

๒) การส่งเสริมสันติภาพในสังคม ได้แก่ ความสำคัญของพรหมวิหารในฐานะเป็นหลักสร้างความอบอุ่นในสังคม และเป็นหลักประกันทางสังคมที่ยอดเยียมด้วยการเล็งเห็นการอยู่ ร่วมกันฉันท์พี่น้อง นอกจากนี้การประพฤติตามพรหมวิหารยังสามารถสื่อถึงความสงบที่เกิดจากการไม่กระทบกระทั่งกันอีกด้วย กล่าวคือบุคคลเมื่อปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารได้อย่างจริงจัง เท่ากับว่าเป็นผู้ที่ไกลห่างจากการเบียดเบียน เพราะตามสภาพการณ์ในสังคมปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ามนุษย์มักจะเบียดเบียนกันทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ประหัตประหารกัน ซึ่งในประเด็นนี้ พระพุทธศาสนาได้มุ่งสนับสนุนให้มนุษย์เลิกจากการทำร้ายกันในทุกกรณี และเพื่อเป็น หลักประกันของการไม่ทำร้ายกัน พรหมวิหารจึงเป็นหลักการส่งเสริมให้มนุษย์ตระหนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมตตา กรุณา เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงเป็นข้อยืนยันได้ว่า การละจากการทำร้าย และเบียดเบียนกันยังไม่พอเพียง เพราะมนุษย์ยังต้องมีความรัก ความปรารถนาดี มีความสงสาร ต่อผู้อื่นอีกด้วย และเมื่อกระทำได้อย่างนี้ ก็เท่ากับว่าในสังคมนั้นมีสันติภาพและเป็นสันติภาพที่ มั่นคงถาวร

๓) การส่งเสริมสามัคคีธรรมในสังคม ได้แก่ ความสำคัญของพรหมวิหารในฐานะเป็นหลักการนำสันติสุขมาสู่สังคม เพราะคนในสังคมเมื่อมีหลักพรหมวิหารในฐานะเมตตาในสังคม หลักประกันของความเอื้ออาทรต่อกัน เช่น เมื่อผู้อื่นประสบความเดือดร้อน คนในสังคมส่วนอื่นก็จะเข้าไปช่วยเหลือ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง คือ การที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระกรณียกิจช่วยเหลือเกื้อกูลแก่มวลมนุษยชาติ ซึ่งในการช่วยเหลือของพระองค์ จะไม่ได้แจกสิ่งของให้แก่ใครๆ แต่ทรงสั่งสอนให้คนมีฐานะให้มีจิตเมตตาและช่วยเหลือเกื้อกูลคนในสังคมด้วยกัน เช่น การทำบุญของอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขา และในเมื่อมนุษย์มีความเอื้ออาทรต่อกันแล้ว สังคมก็จะ เป็นสังคมที่ปรองดอง สามัคคี สมานฉันท์ เพราะทุกๆ ชีวิตมีความเมตตา กรุณา ต่อกัน ปัญหา ทางสังคมก็จะลดน้อยลง จนไม่มีปัญหาในที่สุด ฉะนั้น พรหมวิหารจึงเป็นหลักของการสร้างความ สามัคคี และเป็นความสามัคคีที่เต็มไปด้วยความสมานฉันท์ในสังคมโดยแท้

๔) การส่งเสริมเอกภาพในสังคม ได้แก่ ความสำคัญของพรหมวิหารในฐานะเป็นหลักแห่งการประพฤติและปฏิบัติ ซึ่งความสำคัญในข้อต่างๆ ที่ผ่านมา เช่น สังคมแห่งความสงบสังคมแห่งความเป็นพี่น้องกัน และสังคมแห่งความปรองดองสามัคคี เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญ ที่ได้รับจากการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารแล้วย่อมจะเห็นได้ว่าการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนั้น คือ รูปแบบของการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือมีเอกภาพร่วมกันในสังคม เมื่อเป็นเช่นนั้น การอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตา กรุณาหรือมีพรหมวิหาร ถือได้ว่าเป็นมุมมองของ มนุษย์ที่หวังจะเห็นความสุข ความเจริญ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันตามสมควรที่จะกระทำได้กล่าวคือมีความรัก ความเคารพ ความปราณี สงเคราะห์ ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง มีความสามัคคี และมีเอกภาพ ดังนั้น การ

กระทำกันด้วยความดีงามเริ่มแรกอยู่ที่ตัวมนุษย์เป็นการพัฒนา ตนเองก่อน เมื่อกระทำได้แล้ว ความดีก็จะขยายไปสู่สังคมและครอบครัวตามลำดับ^{๒๒}

จากความสำเร็จด้านการพัฒนาสังคมในระดับสูงตามที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า พรหมวิหาร เป็นเหตุทำให้เกิดความรักความผูกพันระหว่างมนุษย์ สรรพสัตว์ เพราะตัวของเราไม่ได้ เกิดมาอยู่บนโลกนี้เพียงผู้เดียว ต้องอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม จึงต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน ยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่นมีความเที่ยงธรรม ยุติธรรม ทั้งต่อตนเอง และบุคคลอื่น

ข) ความสำคัญในเชิงจริยธรรม

จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรมและกฎศีลธรรม^{๒๓} อันเป็นหลักประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิตที่ต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายคือ ความดับทุกข์หรือการหลุดพ้นปัญหาอยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์^{๒๔} นั่นก็หมายความว่า จริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบของการปฏิบัติ การดำเนินตนให้มีความเหมาะสมแก่ภาวะฐานะ กาลเทศะและเหตุการณ์ปัจจุบัน^{๒๕} ที่เป็นการนำความรู้ในความเป็นจริงหรือกฎธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคม โดยมีศีล สมาธิ ปัญญาเป็นองค์ประกอบของพฤติกรรมหรือการกระทำทางกาย วาจา ใจ อันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ ตรงข้ามกับสิ่งที่ควรลดเว้น^{๒๖}

ข) ความสำคัญในฐานะเป็นมาตรฐานในการยุติข้อขัดแย้ง

หลักพรหมวิหาร เป็นหลักสำคัญที่เป็นมาตรฐานในการประคับประคองการยุติข้อขัดแย้ง กล่าวคือ สามารถใช้เป็นหลักพิจารณาระดับความดี ซึ่งตรงกันข้ามกับความชั่วของตนและผู้อื่นได้ เพราะพรหมวิหารคือ ความรู้สึกที่มีต่อการกระทำของตนและผู้อื่นเมื่อมีการพิจารณาตัดสินบุคคลสามารถบ่งชี้ได้อย่างเที่ยงธรรมว่า อะไรถูก อะไรผิด นอกจากนี้ ยังสามารถใช้เป็นแนวทาง ในการใช้อำนาจหน้าที่ให้มีผลสมบูรณ์และเกิดสัมพันธภาพอันดี^{๒๗} เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักพรหมวิหาร ธรรม จึงเป็นหลักที่ทรงคุณค่าด้านการยุติข้อขัดแย้ง หรือที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า วิวาทิกรณ์ ในที่นี้ผู้ศึกษา

^{๒๒} พระมหาบุญเรือน ปวงกโร (พิลาพันธ์) , “ศึกษาวิเคราะห์เมตตาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๑) , หน้า ๑๑๕.

^{๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน , พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ , (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖) , หน้า ๒๙๑.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , พุทธธรรม, หน้า ๕๙๑.

^{๒๕} พระธรรมญาณมุนี(ทองย้อย กิตติทินโน) , พระธรรมญาณมุนี ๘๘ , (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๑) , หน้า ๑๐๓.

^{๒๖} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๔) , หน้า ๕๕.

^{๒๗} ทินพันธ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สหยาบสื่อการพิมพ์, ๒๕๔๓) , หน้า ๖๓.

จะมุ่งกล่าวถึงความสำคัญของพรหมวิหารในฐานะเป็นมาตรฐานของการระงับข้อขัดแย้ง ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) ความสำคัญด้านการยุติข้อขัดแย้งในการทำงาน คือความสำคัญของพรหมวิหารที่มีต่อการระงับอธิกรณ์ ได้แก่ กิจจาอธิกรณ์ วิวาทาอธิกรณ์ อนุวาทาอธิกรณ์ และอาปัตตาอธิกรณ์ คือผู้มักโกรธและมักถือโกรธ ผู้อกตัญญู ไม่รู้คุณท่าน ตีตนเสมอท่าน ผู้ริษยาและตระหนี่ ผู้โอ้อวด และเจ้ามารยา ผู้ปรารถนาลามกและมีทิสุมิต และผู้ถือทิฐิตน ถือร้นอันคนอื่นปลดเปลื้องยากเป็นผู้ไม่มีความยำเกรงในพระศาสนาและในสงฆ์ ครูอาจารย์และหมู่คณะ ซึ่งทั้งหมดนี้ บุคคลใดมี เพียงแม้ข้อเดียวก็สามารถก่อความวุ่นวายได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีเรื่องเหล่านี้เกิดขึ้น ผู้ที่เหมาะสม จะเป็นผู้ตัดสินจะต้องเป็นผู้ที่เที่ยงธรรม ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากพุทธพจน์ว่า “ภิกษุผู้ฉลาด สามารถทรงธรรม ทรงวินัย แดกฉานใน อุภโตวิภังค์ คือ ภิกขุวิภังค์ ภิกขุณีวิภังค์ อธิกรณ์ เหตุ เกิดอธิกรณ์ ความดับอธิกรณ์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับอธิกรณ์ ปราศจากอคติ ๔ ประการ รูปนั้นจะต้องรับผิดชอบ”^{๒๘} ซึ่งพระดำรัสในข้อนี้ เป็นพุทธวิสัยทัศน์ของพระพุทธองค์ที่ย้ำถึงคุณธรรมของผู้ตัดสินเพราะในการตัดสินโทษานุโทษทางพระวินัย ในฐานะที่เป็นการบริหาร การปกครอง จะต้องมีการจัดการให้เป็นไปตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ

ดังนั้น การทำให้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ยุติ จะต้องทำตามหลักแห่งความยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตามหลักสัมมาวินัย คือหลักการตัดสินพิจารณาจะต้องทำหน้าที่พร้อมหน้า ๔ ประการ คือ ในที่พร้อมสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ พร้อมหน้าพระธรรมวินัย ในขณะเดียวกัน จะต้องมีการกระทำด้วยพรหมวิหารมีจิตเมตตาต่อท่านผู้นั้น ไม่ใช่มุ่งกำจัดหรือทำลายล้างกัน ไม่ใช่ถ้อยคำหยาบมีเมตตาจิต จึงควรทำความรู้สึกภายในใจตนเองให้ก่อปรด้วยความกรุณา ความหวังประโยชน์เกื้อกูลความเอ็นดู ในขณะเดียวกันทรงวางหลักใจของท่านต้องทำให้เห็นการพบความจริงหรือความจริงเป็นอย่างไรรต้องเป็นอย่างนั้นและใจจะต้องไม่ขุ่นเคืองคน ที่ว่าตน โดยรู้สึกพระวินัยว่า อยู่ในฐานะเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า เมื่อเป็นเช่นนั้นทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นการกระทำที่แฝงด้วยความเมตตา กล่าวคือ ไม่ได้กระทำเพื่อล้มล้างกันแต่ เป็นการกระทำเพื่อให้โอกาสกัน

๒) ความสำคัญด้านการป้องกันข้อขัดแย้งในการทำงาน คือ ความสำคัญของพรหมวิหารที่มีต่อการป้องกันกรณีข้อขัดแย้งในการปฏิบัติงาน ซึ่งประเด็นนี้หลักคำสอนในทาง พระพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนที่เล็งเห็นความสำคัญของความสามัคคีอย่างที่สุด ดังจะเห็นได้ จากความสามัคคีของสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นหลักประกันของการป้องกันความ แดกแยกสามัคคี หลักพรหมวิหาร ถือได้ว่า เป็นคำสอนที่มีคุณประโยชน์อย่างยิ่งในเรื่องนี้ เช่น การมีเมตตาต่อกัน และในประเด็นนี้ พระพุทธองค์ทรงชูป้ายป้องกันเอาไว้เพื่อเป็นธรรมอันให้ ระลึกถึงกันด้วยความรัก ได้แก่

๒.๑) ให้มีเมตตากายกรรม เมตตาวาจกรรม เมตตาโมโนกรรมใน สพรหมจารีทั้งที่แจ้งและ ที่ลับ อย่างหน้าไหว้หลังหลอก

^{๒๘} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), “วินัยปิฎก : ศาสด์แห่งการปกครอง”,วารสารบัณฑิตสารมมร. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๘, (๒๕๔๙) : ๔๓.

๒.๒) ให้มีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่มีมัจฉริยะในจุดปัจจัยลามิมากก็แบ่งมาก มีน้อยก็แบ่งน้อยตามสติกำลัง

๒.๓) ให้มีความเสมอกันโดย ศีลทั้งในที่แจ้งและในที่ลับหรือ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒.๔) ให้มีความเสมอกันโดย ทิฐิทั้งในที่แจ้งและในที่ลับหรือ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

จากความสำคัญของพรหมวิหารในฐานะที่เป็นมาตรฐานของการตัดสินยุติข้อขัดแย้ง ดังกล่าว พอสรุปได้ว่า พรหมวิหารเป็นหลักธรรมค้ำจุนโลกอย่างแท้จริง เพราะพัฒนาพฤติกรรมให้กระทำความดีทุกอย่างต้องประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมอันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา คือความปรารถนาดี ไม่เบียดเบียน พลอยยินดีและเป็นกลาง เพื่อประคับประคอง จิตใจอันนำไปสู่ความสุข ความเจริญและสันติภาพได้แท้จริง

ฉ) ความสำคัญในฐานะเป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติ

หลักพรหมวิหารธรรม ถือได้ว่า เป็นคุณธรรม จริยธรรมที่เป็นสื่อสัมพันธ์ในการประพฤติตามทางแห่งความดี กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีพรหมวิหาร การดำรงอยู่ในความดี หรือกุศลสามารถ หลีกเว้นทุจริต ความประพฤติชั่วไปได้ เพราะทุจริตเป็นสิ่งที่ควรเว้น ดังพุทธพจน์ว่า กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็นกิจไม่ควรทำ เพราะจะนำบุคคลไปสู่ความเดือดร้อนความลำบาก นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังได้อธิบายลักษณะของความชั่วหรือการแสดงถึงความเป็นไปได้ของความชั่วเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาความดีและความดีก็เป็นสิ่งที่ควรกระทำ ดังพุทธพจน์ ที่ว่า “...บุคคลพึงทำความดี พึงห้ามจิตจากบาป เพราะถ้าทำบุญเข้าไป ใจย่อมยินดีในบาป บุคคล ทำบาปก็ไม่ควรทำบาป นั้นบ่อยๆ ไม่พึงทำความพอใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาปนำทุกข์มา ให้...”^{๒๙} เมื่อบุคคลมีพรหมวิหารธรรมเป็นพื้นฐาน ก็หมายความว่าบุคคลสามารถประพฤติตาม หลักจริยธรรมที่เป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติอันดีงามได้ตลอด โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ

๑) มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับพื้นฐาน ได้แก่ หลักเบญจศีล เบญจธรรม หรือหลักมนุษยธรรม หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ประกอบด้วย ศีล ๕ คือ เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายกัน การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและ เมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^{๓๐} และธรรม ๕ คือ เมตตา กรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะและสติสัมปชัญญะ

๒) มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถหรือทางแห่งความดี ๑๐ ประการ คือ กายกรรม หมายถึง การกระทำดีทางกาย ได้แก่ ศีลข้อที่ ๑-๓ วจีกรรม การกระทำดีทางวาจา ได้แก่ ศีลข้อ ๔ และขยายเพิ่มอีก ๓ ข้อคือ ละการพูดคำส่อเสียด ละการพูดคำหยาบ และละการพูดเพ้อเจ้อ และมโนกรรม การกระทำดีทางใจ ได้แก่ การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ไม่มีจิตคิดร้าย และมีความเห็นชอบ^{๓๑}

๓) มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับสูง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือทางสายกลาง คือ สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ คือความดำริชอบ สัมมาวาจา คือการเจรจาชอบ

^{๒๙} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙/๓๐.

^{๓๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๑๙๘/๔๗๙.

^{๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๗.

สัมมากัมมันตะ คือ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบ สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบและและสัมมาสมาธิคือ ความตั้งใจมั่นชอบ^{๓๒}

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะ

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมทางพระพุทธศาสนา

๑) ความหมายของพฤติกรรม นักวิชาการพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความหมายของพฤติกรรม ดังนี้

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า^{๓๓} ได้ให้ความหมายของ พฤติกรรม คือการประพฤติเว้นจากการอกุศลกรรมบถ ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ

พระราชสิทธิมนี^{๓๔} ได้ให้ความหมายของ พฤติกรรม หมายความว่า การปฏิบัติธรรมการทำตามธรรม ได้แก่การประพฤติตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๓๕} ได้ให้ความหมาย “พฤติกรรม” (Behavior) คือ การประพฤติในชีวิตประจำวัน การทำตัว คุณสมบัติของบุคคลที่แสดงออกส่ว ‘วนหลักพุทธธรรมได้’ ระบุว่า “พฤติกรรม” หรือความประพฤติของมนุษย์นั้น จัดอยู่ในกลุ่มกรรมนิยาม (Law of Karma) ซึ่งหมายถึง กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการกระทำและการให้ ผลของการกระทำ หรือเป็น กระบวนการแห่งเจตนา หรือความคิดปรุงแต่ง สร้างสรรค์ต่างๆพร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องสัมพันธ์กัน เช่นสร้างพฤติกรรมดีก็มีผลดีสร้างพฤติกรรมชั่วก็ได้รับผลชั่ว เป็นต้น

ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ^{๓๖} ได้ให้ความหมาย “พฤติกรรม”(Behavior) คือ พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นถูกกำกับด้วยจิตรู้สำนึก แต่จิตรู้สำนึกนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยแรงกระตุ้นผลักดันจากภายในอันได้แก่จิตไร้สำนึก ซึ่งเป็นที่รวมแห่งความต้องการ ความปรารถนาและความเก็บกดต่างๆ และจิตไร้สำนึกนี้เอง เป็นที่รวมอยู่แห่งพลังงานอันก่อให้เกิดการแสดงพฤติกรรม มนุษย์แสดงพฤติกรรมต่างๆออกมา โดยมีแรงจูงใจเป็นเครื่องชักจูง และคอยหนุนหลังอยู่ เบื้องหลังแห่งพฤติกรรมตรงกับทฤษฎีทางพุทธศาสนาคือตัณหา และพระพุทธศาสนายอมรับ เหมือนกันว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นเกิดมาจากพลังงานทางจิต (เจตสิก)

^{๓๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๑๘.๔๕

^{๓๓} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, มงคลยอตชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๒๘๘-๒๙๕.

^{๓๔} พระราชสิทธิมนี, มงคล ๓๘ ประการ, พิมพ์ครั้งที่๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๑.

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๙-๑๘๐.

^{๓๖} ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ, จิตวิทยาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ : พระพุทธเจ้ากับซิกมัน فروยด์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

สรุปพฤติกรรม หมายถึง การกระทำหรืออากัปกิริยาต่าง ๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาทางทวารทั้ง ๓ อันบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นได้ ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ โดยการกระทำนั้นมีทั้งดีและไม่ดีอันเป็นผลมาจากการตอบสนองความรู้สึกที่มีต่อสิ่งเร้า

๒.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมทั่วไป

๑) ความหมายของพฤติกรรม

นักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของพฤติกรรม ดังนี้

ซานเดน (Zanden)^{๓๗} ได้ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึง มุมมองและคุณที่เกิดขึ้นโดยวิธีใช้แนวทางของศาสนาและสามารถส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล

เดวิดออฟ (Lida L. David OFF.)^{๓๘} ได้ให้ความหมายไว้แบบกว้างๆ ว่าพฤติกรรมคือสิ่งที่มนุษย์และ สัตว์กระทำกัน

ส. ศิวรักษ์^{๓๙} ได้ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึงการกระทำใดๆที่บุคคลได้รู้ข้อเท็จเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของสังคมตน (และของสังคมอื่นถ้าเป็นไปได้) กับให้รู้ว่าทำอะไรเขาถือว่าถูก ทำอะไรถือว่าผิด ส่วนการฝึกหัดอบรมทางจริยธรรม นั้นจะหมายถึงการเลี้ยงลูกเพื่อให้เข้าได้กับหลักความประพฤติปฏิบัติที่ถือกันว่าดีในสังคมนั้นๆ

สรุปได้ว่า พฤติกรรมคือการกระทำของบุคคลในทุกลักษณะทั้งที่เป็นโดยธรรมชาติทางสรีระและที่จงใจกระทำ ซึ่งอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวและเป็นการกระทำที่สังเกตได้โดยอาจใช้ประสาทสัมผัสธรรมดา หรือใช้เครื่องมือช่วยการสังเกต

๒) ประเภทของพฤติกรรม

นักวิชาการได้กล่าวถึงประเภทของพฤติกรรม ดังนี้

สร้อยตระกูล (ตียานนท์, อรรถมานะ)^{๔๐} ได้แบ่งประเภทพฤติกรรมไว้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑) พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) เป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้โดยชัดเจน แยกได้เป็น ๒ ชนิด คือ

(๑.๑) พฤติกรรมที่สังเกตได้โดยไม่ต้องใช้เครื่องมือช่วย เช่นการพูดการหัวเราะ การร้องไห้ การเคลื่อนไหวของร่างกาย หรือแม้แต่การเต้นของหัวใจ ซึ่งผู้อื่นสังเกตได้โดยอาศัย ประสาทสัมผัส

^{๓๗} James W. ,Vander Zanden, **Sociology the Core, 3rd ed.**, (New Yok : McGraw-Hill Inc., 1986), p. 323.

^{๓๘} Lida L. David OFF, **Introduction to Psychology**, (New York : McGraw – Hill Book Company, 1987), p.7

^{๓๙} ส. ศิวรักษ์, **ปรัชญาการศึกษาศาสตร์และศิลป์แห่งการปฏิรูปการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๗๘.

^{๔๐} สร้อยตระกูล(ตียานนท์) อรรถมานะ ,**พฤติกรรมองค์ การทฤษฎีและการประยุกต์** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔), หน้า ๑๓-๑๔.

(๑.๒) พฤติกรรมที่ต้อ้งใช้เครื่องมือหรือการวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสารเคมีหรือปริมาณน้ำตาลในกระแสเลือด การทำงานของกระเพาะอาหาร และลำไส้ซึ่งไม่สังเกตได้ด้วยตาเปล่าหรือประสาทสัมผัสเปล่า

๒) พฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) เป็นพฤติกรรมที่เจ้าตัวเท่านั้นจึงจะรู้ตัวดี ถ้าไม่บอกใครไม่แสดงออกก็ไม่มีใครรู้ได้ก็เช่น การจำการรับรู้การเข้าใจการได้กลิ่น การได้ยิน การฝัน การหิว การโกรธ ความคิดการตัดสินใจเจตคติจินตนาการพฤติกรรมเหล่านี้อาจมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกาย เช่น ขณะใช้ความคิดคลื่นสมองทำงานหนัก หรือขณะโกรธปริมาณน้ำตาลในกระแสเลือดมีมาก ซึ่งวัดได้โดยเครื่องมือแต่ก็ไม่มีใครรู้ละเอียดลงไปได้ว่าเขาคิดอะไร หรือเขาารู้สึกอย่างไรคนรู้ละเอียดคือเจ้าของพฤติกรรมนั้น

สรุป ประเภทของพฤติกรรมเป็นการแบ่งตามการกระทำหรืออากัปกิริยาต่างๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาอันบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยการกระทำนั้นทั้งดีและไม่ดีอันเป็นผลมาจากการตอบสนองความรู้สึกที่มีต่อสิ่งเร้าที่มากระทบ

๓) แนวทางการพัฒนาพฤติกรรม

สุภาพร อัคราวัฒนา^{๔๑} ได้กล่าวว่าการทำงานกลุ่ม หมายถึง การทำงานร่วมกันสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารกัน มีความสามัคคีผูกพัน เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ช่วยกันแก้ปัญหาเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิผล

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ^{๔๒} ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า พฤติกรรมการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพสูง นอกจากจะพิจารณาจากผลงานที่บุคคลกระทำแล้ว ยังอาจพิจารณาได้จากกระบวนการและขั้นตอนของการทำงาน ในทำนองที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงได้ ในที่สุด เช่น มีพฤติกรรมเตรียมตัว การวางแผนก่อนการที่จะเริ่มงานและอื่นๆจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของการทำงาน และพิจารณาในเชิงสะสมทางด้านความสำเร็จในชีวิตของบุคคล โดยดูที่รายได้ ความมีเกียรติของอาชีพ และระดับการศึกษาของบุคคลอีกด้วย และอาศัยกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมอื่นๆ ให้มีส่วนต่อการปลูกฝังความเป็นพลเมืองให้กับเด็ก มุ่งให้นักเรียนปฏิบัติจริง โดยใช้กิจกรรมที่นักเรียนร่วมกับชุมชนในการทำงาน เช่น การพัฒนาชุมชน การเคารพข้อตกลงในชุมชนการร่วมกันรักษาสมบัติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน การให้บริการชุมชนในด้านต่างๆ

^{๔๑} สุภาพร อัคราวัฒนา, “การศึกษาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชน มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๙.

^{๔๒} ดวงเดือน พันธุมนาวินและคณะ, *ทฤษฎีต้นไม้วิจัยธรรม : การวิจัยและการประยุกต์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘-๒๑.

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสาธารณะทางพระพุทธศาสนา

จิตสาธารณะหรือจิตอาสาถือว่าเป็นเหตุผลหลักของพระพุทธศาสนาในการทำงานเพื่อสังคม ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสแก่ภิกษุคราวส่งพระสาวกชุดแรกออกไปประกาศพระศาสนาว่า

“จรถ ภิกษุเวจาริกัมพหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ แปลว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ ‘สุขแก่ชนจำนวนมากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์ แก่กุล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์’ ย่ำไปโดยทางเดียวกันสองรูป”^{๔๓}

๒.๓.๑ ความหมายและความสำคัญของจิตสาธารณะ

จิตอาสาจะมีลักษณะเดียวกันกับจิตสำนึก(ความรู้ ‘สีกดีหรืออยากตอบแทนสิ่งที่เป ็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม โลกมวลมนุษย์) หรือภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ ‘ด้วยกาย จิตสาธารณะ ,จิตสำนึกสาธารณะ, จิตบริการ, จิตอาสา, จิตสำนึกทางสังคม คำศัพท์เหล่านี้ มีลักษณะมี ความหมายคล้ายคลึงกันหรือปฏิบัติในแง่เดียวกัน โดยความหมายของศัพท์ เหล่านี้ท่านกล่าวหมายเอาสรุปได้ ๕ ประการ^{๔๔} คือ

(๑) จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมจิตสำนึก (ความรู้ ‘สีกดีหรืออยากตอบแทนสิ่งที่ประโยชน์ต่อตนเอง สังคม โลกมวลมนุษย์) หรือภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ ‘ด้วยกายการตระหนักรู้’ และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน, การคำนึงถึงผู้อื่นร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

(๒) จิตสาธารณะคือ จิตอาสา ที่แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจเพื่อส่วนรวม โดยการแสดงออกด้วยการอาสาไม่มีใครบังคับ

(๓) จิตสาธารณะ คือการสำนึกสาธารณะซึ่งหมายถึงการที่บุคคลตระหนักรู้ ‘และคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคม มองเห็นคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งต่างๆ ที่เป็นของส่วนรวม

(๔) จิตสาธารณะ คือ จิตบริการที่เกี่ยวกับการคิด และการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจดี และเจตนาดี

(๕) จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกทางสังคมที่สำนักงานและคณะกรรมการวิจัยแห ‘งชาติได้อธิบายว่าเป็น การรู้ ‘จักเอาใจใส่ ‘เป็นธุระ และเข ‘าร่วมในเรื่องของส ‘วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและ ยึดมั่นในระบอบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดงามละเอียด ‘อสิ่งผิดเน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

^{๔๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๓๙., วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๔๔} พระไพศาลวิสาล, เครือข่ายจิตอาสา, คู่มือจิตอาสาโครงการอาสาเพื่อในหลวง, ๒๕๕๙, หน้า ๗.

นักวิชาการด้านศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่าจิตสาธารณะดังนี้

พระไพศาล วิสาโล^{๔๕} ได้ให้ความหมาย จิตสาธารณะ หมายถึงจิตที่ยกระดับปทัชฌายาภายใน และสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญาเพื่อสาธารณประโยชน์เป็นจิตสุขเมื่อได้ทำความดีเป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือความสงบเย็นและพลังแห่งความดี

ประเวศ วะสี^{๔๖} ได้ให้ความหมายของคำว่า จิตสาธารณะว่าเป็นจิตที่มีการเสียสละจิตที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นผู้มีจิตพร้อมที่จะเป็นอาสาสมัคร เป็นรูปธรรมของความเป็นเพื่อนมนุษย์ที่มีความเมตตา กรุณา เพื่อเชื่อมต่อความเป็นและทำให้เกิดสิ่งดีงามในสังคม

กล่าวโดยสรุป จิตสาธารณะ หมายถึงจิตที่ยกระดับปทัชฌายาภายในและสำนึกสาธารณะเป็นจิตที่เป็นสุข เพื่อได้ทำความดีอยากช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนเป็นจิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อสังคม มีความเมตตา กรุณา เป็นจิตที่เปี่ยมด้วยความสงบเย็นและเต็มไปด้วยพลังแห่งความดีเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ

๒.๓.๒ ลักษณะจิตสาธารณะ

นักวิชาการศาสนาได้กล่าวถึงลักษณะของจิตสาธารณะ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๔๗} ได้กล่าวถึงลักษณะของ จิตสาธารณะหรือจิตอาสาสรุปความได้ว่า จิตอาสาคือการกระทำที่เสียสละเพื่อส่วนรวมว่า “จิตอาสา” ซึ่งตรงกับหลักธรรมที่เรียกว่า วัชฌิ เรียกว่า อริยวัชฌิแปลว่าหลักธรรมเจริญอย่างอริยะ ซึ่งแสดงว่าพุทธศาสนิกชนมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติและมีความหวังว่าจะเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา หลักความเจริญที่ว่ามี ๕ ประการคือ (๑) ศรัทธา (๒) ศีล (๓) สุตะ (๔) จาคะ และ (๕) ปทัชฌายา กล่าวโดยสรุป “จิตอาสา” เป็นลักษณะทางจิตของบุคคลที่ประกอบด้วย ความมีน้ำใจและจิตสำนึกหรือสำนึกสาธารณะที่เสียสละแรงกาย แรงใจ สติปัญญา เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ ต่อสังคมซึ่งคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า คือต้นแบบจิตสาธารณะที่ดี และพระพรหมคุณาภรณ์ ได้สรุปลักษณะของจิตสาธารณะว่า ประกอบด้วยลักษณะดังนี้

๑. เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดี มีพรหมวิหาร และสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี
๒. เป็นผู้มีส่วนร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น
๓. เป็นนักวิเคราะห์ วิจัย สำรวจแนวคิดหรือประชามติ และสามารถดำเนินงานได้อย่างสอดคล้องต่อความต้องการของประชาชนกลุ่มเป้าหมายหรือพื้นที่นั้นๆ
๔. เป็นผู้มีความสามารถในการจัดกิจกรรมสื่อสารสัมพันธ์ และดำเนินงานตามแผนงานอย่างเป็นระบบ

^{๔๕} อ้างแล้ว.

^{๔๖} ประเวศ วะสี, อ้างในจิตรวลีย ศรีแสงฉาย, “จิตอาสาพัฒนาชนบท กรณีศึกษา:กลุ่มอาสาพัฒนามหาวิทยาลัยมหิดล”, หน้า ๑๑.

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัชฌิ), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

๕. เป็นผู้มีบทบาทในการให้คำปรึกษาและแนะนำในกิจกรรมด้าน 'งานการประชาสัมพันธ์' ต่อฝ่ายบริหารองค์กร เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย การทำงานเชิงรุกเป็นหน้าที่ของนักจิตอาสาจะมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล รู้จักคบคิด คิดเป็น คิดถึงสาเหตุ ทั้งต้นเหตุ ปลายเหตุ และวิธีแก้ไขของเหตุต่างๆ ปัญหานี้ๆ งานนั้นสามารถเชื่อมโยงไปสู่ 'ชีวิตประจำวันได้' หรือไม 'หรือตลอดทั้ง' หน้าที่การงานหรือการกระทำที่มีผลกระทบระยะสั้นระยะยาวแค 'ไหน แม้แต่ปัญหาอื่นๆเป็นต้น ลักษณะเช่นนี้คือคุณสมบัติของนักจิตอาสา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๔๔} ยังได้กล่าวถึงลักษณะของจิตสาธารณะ ในอีกลักษณะหนึ่งว่า 'จุดสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหา คือความสับสนเกี่ยวกับขอบเขตที่แยกต 'างหากจากกัน และที่สัมพันธ์ กันระหว่างกรรมนิยาม (การกระทำคือหน 'าที่) กับสังคมนิยม สมัยนิยม)เพื่อความแจ่มแจ้งในเรื่องนี้ เบื้องแรกขอให้พิจารณาให้ผลของกรรม โดยแบ่งเป็น ๔ ระดับคือ

๑. ระดับภายในจิตใจ ว่า 'กรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติ คือกุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่ง 'ความรู้ 'สัจนึกคิด ความโน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุความทุกข์ เป็นต้น

๒. ระดับบุคลิกภาพ ว่า 'กรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่ง 'ลักษณะความประพฤติการแสดงออก ท 'าที่ การวางตนปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมทั่วๆ ไปอย่างไรบ้าง การให้ผลระดับต่อเนื่องออกมาจากระดับที่ ๑ นั้นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่ 'แยกพิจารณาเพื่อให้มองเห็น แจ่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

๓. ระดับวิถีชีวิตของบุคคล ว่า 'กรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้ 'เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่ 'น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอกพบความเสื่อม ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จลา ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสีย 'างๆที่ตรงข้าม ซึ่งรวมเรียกว่า โลกธรรมทั้งหลาย อย 'างไรบ้าง ผลระดับนี้อาจแยกมองได้ 'สองด้าน คือผลสนองจากปัจจัยด้านอื่นๆของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและ สังคม

๔. ระดับสังคม ว่า 'กรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำ มีผลต 'อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้าง เช่นทำให้เกิดความเสื่อมความเจริญ ความร 'มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยาก เดือดร้อน ร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง

คุณสมบัติหรือลักษณะของจิตสาธารณะ มีดังนี้

๑. ไม่เห็นแก่ตัวในการทำงานหรือเสียสละ (Unselfishness)
๒. ประกอบมีลักษณะท่าทางที่ดีเหมาะสม (Bearing)
๓. ถือความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity)
๔. มีความอดทนมุ่งมั่น (Endurance)
๕. มีความเด็ดขาดหรือเด็ดเดี่ยว (Decisiveness)

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๗ -๑๘๘.

๖. เห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมงาน' (Sympathy)

๗. มีความยุติธรรม (Justice)

๘. มีความรู้ (Knowledge)

๙. มีความกระตือรือร้น (Enthusiasm)

จากทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่าลักษณะของจิตสาธารณะ คือ ความสำนึกที่มีต่อสังคมส่วนรวม โดยการเอาใจใส่และให้การช่วยเหลือผู้ที่จิตอาสาจะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่อาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของ เวลาแรงกายและสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนและเต็มไปดด้วยพลังแห่งความดีเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรม และมีสันติสุข

จํานงค์ ทองประเสริฐ^{๔๙} ได้กล่าวถึงลักษณะของจิตสาธารณะโดยสรุปความได้ว่าเมื่อมนุษย์พัฒนาทั้งด้านจิตใจ บุคลิกภาพ วิถีชีวิตบุคคล และสังคมไปพร้อมๆกัน กลยุทธ์เชิงรุกในการพัฒนาหรือพุทธศาสนตรบัตติได้แสดงบทบาทของความเป็น นักจิตอาสาแบบเต็มตัว คือหน้าที่ของพุทธศาสนตรบัตติได้ว่า หน้าที่โดยตรงพระสงฆ์หรือพุทธศาสนตรบัตตินั้นมีบัญญัติไว้ว่าเป็นผู้ให้ธรรมทาน ธรรมทานคือการให้ธรรมะ แจกความหมายออกไปว่าเป็นการพยายามชี้แจงแนะนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือหลักการที่จะช่วยให้อมนุษย์ได้ประสบสิ่งที่ตั้งงามสามารถแก้ไขปัญหาที่เป็นความทุกข์ความขัดข้องต่างๆ ในฐานะที่เป็นสถานเช่นนี้ย่อมมีความเกี่ยวข้อง กับสังคมอยู่ในตัว หรือจะว่าเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลาทั่วไปได้ โดยมีบทบาทในทางสังคมเองบ้าง พฤติกรรม กิจกรรมและกิจการต่างๆ พระสงฆ์มีผลกระทบกระเทือนต่อสังคมไปด้วย เพราะฉะนั้นพระสงฆ์หรือพุทธศาสนตรบัตติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของสังคมแห่งมวลมนุษย์ ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา และกิจกรรมทางโลกทางธรรม พุทธศาสนตรบัตติได้รับการเคารพนับถืออย่างสูง พุทธศาสนตรบัตติยังมีหน้าที่ให้บริการด้านอื่นๆ อีกมากมายที่เป็นกลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการเพื่อเป็น ศูนย์กลางพระพุทธานุภาพแบบบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่พัฒนาจิตใจและสังคมให้เกิดขึ้น ภายในชุมชน เพื่อให้สังคมเกิดความมั่นคงและมีความอยู่เย็นเป็นสุขในการดำเนินชีวิตในสังคม สืบไป

คุณสมบัตินักพัฒนาจิตสาธารณะควรที่ควรจะมีอันเป็นลักษณะของผู้มีจิตสาธารณะ ดังนี้

๑. เริ่มต้นทำงานอย่างมีเป้าหมาย
๒. เข้าถึงจิตใจประชาชนในพื้นที่
๓. ขณะลงพื้นที่ ที่ทำงานเป็นผู้อ่อนถ่อมตนไม่ยกตนข่มผู้อื่นหรือเพื่อนร่วมทำงาน
๔. มีหลักยึดมั่นในการทำงาน
๕. มีความเคารพยำเกรงต่อเพื่อนร่วมทำงานและความยำเกรงคนพื้นที่
๖. ใส่ใจต่อการพัฒนาตนให้เป็นคนมีคุณภาพ พร้อมทั้งจะพัฒนาทุกฝ่ายไปพร้อมกัน

กับนักจิตสาธารณะ

^{๔๙} จํานงค์ ทองประเสริฐ, “พุทธจักรโลกร่มเย็นดับเชื้อได้ด้วยศาสนา”,วารสารพุทธจักร, ปีที่๖๔ ฉบับที่๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๓) : ๓๖ - ๓๘.

หลักการทางด้านจิตสาธารณะ อันเป็นลักษณะจิตสาธารณะว่า การทำงานเชิงรุกลงสู่พื้นที่เป้าหมายหรือกลุ่มเป้าหมายนั้น ฉะนั้นการทำงานเชิงรุกการที่จะให้ "มีความสุขกับงานนั้นหรืออาสาที่จะทำงานนั้น" คือมองงานให้มีความหมายหลายอย่าง จนกระทั่งในที่สุดไม่มองไม่คาดหวัง ไม่หวังอะไรข้างหน้า แต่มองในขณะที่ทำ ว่าเราได้ฝึกฝนพัฒนาตัวเองทุกขณะทำให้ "ถูกต้องตามแนวทางวิธีของมันแล้ว" ก็มีความสุข เมื่อมีความสุขก็มีความสุขแล้ว" ก็ ขยายไปสู่ภาคปฏิบัติตามแนวทางของการทำงานที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แท้จริง จึงต้องมีหลักใน การทำงาน

๒.๓.๓ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมจิตสาธารณะ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ฝึกฝนพัฒนาจากคุณสมบัติภายใน ที่สามารถพัฒนาออกมาให้ เป็นลักษณะของจิตที่เป็นจิตสาธารณะมีหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนไว้และประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีทำให้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป พุทธจาปราศรัยให้ "เพราะเหตุนี้" นวล น'า พัง ปลุกไม่ตรีจิต เต็มน้ำใจต 'อกัน ทำให้ "สังคมเป็น" สุขคือหลักสังคหัตถ์๕๐ หลักธรรมที่ส่งเสริมจิตอาสาให้ เกิดขึ้นเกิดผลสำเร็จหรือเป็น เครื่องมือทำให้เกิดความสำเร็จในงานหรือกิจกรรม คือหลักอิทธิบาท๔ และเป็น หลักความประพฤติที่ประเสริฐเป็น หลักใจและกำกับความประพฤติในสังคม ให้รักและเมตตาต่อกัน พึงปฏิบัติต่อกันเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรืออำนวยการประโยชน์สุขคือ หลักพรหมวิหาร ๔ มีรายละเอียดดังนี้

สังคหัตถ์^{๕๐} คือเรื่องที่จะสงเคราะห์ กัน คุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หลักการ สงเคราะห์ คือช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลก คือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ ดุจสลักยัตถ์ที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้ มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน
๒. ปิยวาจา พูดจาน่ารัก นานิยมนับถือ
๓. อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์
๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอคือ ทำตัวให้ "เข้ากันได้เช่น" ไม่ถือตัวร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

เป็นต้น

นักวิชาการศาสนาได้กล่าวถึง สังคหัตถ์ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๕๑} ได้ให้ความหมายว่า สังคหัตถ์ คือ การบำเพ็ญ สงเคราะห์หรือการปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ 'ชนไว้ในสามัคคีมี ๔ ประการดังนี้

๑. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือ สงเคราะห์ ด้วย ปัจจัยสี่ ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย)๑๑/๒๑๐/๑๗๐ , ๑๑/๓๑๓/๒๙๔., อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๐-๕๑ , ๒๑/๒๕๖/๓๗๓.

^{๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่๑๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๓.

๒. ปิยวาจา พูดอวย 'ารักกัน คือกล 'าวคำพูดสุภาพ ไพเราะ น 'าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจให้ 'ำลั้งใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน

๓. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่ 'เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวายชวยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ' รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมใน 'านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข 'าสมาน คือทำตัวเข 'ากับเขาได้ 'วางตนเสมอตนเสมอปลายให้ 'ความเสมอภาพ ปฏิบัติสม่ำเสมอกันต 'อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ ' คือร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วม

อิทธิบาท ๔^{๕๒} คือ เครื่องทำให 'ถึงความสำเร็จ ,คุณธรรมที่นำไปสู่ 'ความสำเร็จแห 'งผลที่มุ่งหมาย มี๔ ประการคือ

๑. ฉันทะความพอใจ

๒. วิริยะ ความเพียร

๓. จิตตะ ความคิดมุ่งไป เอาจิตฝักใฝ่

๔. วิมังสาความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ

นักวิชาการศาสนาได้กล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๕๓} ได้ให้ความหมายว่า อิทธิบาท ๔ คือหลักความสำเร็จ ที่จะนำไปสู่ 'ความสำเร็จแห 'งกิจการนั้นๆ ที่เรียกว 'า “ธรรมให 'ถึงความสำเร็จ ” อันประกอบไปด้วย ดังนี้

๑. ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด '้วยใจรัก ต 'องการทำให้ เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่ 'ักว่าทำพอให้ 'เสร็จ ต 'องการทำเพียงเพราะอยากได 'รางวัลหรือผลกำไร

๒. วิริยะ พากเพียรทำ คือขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้น ด '้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

๓. จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด '้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัว อุทิศใจ

๔. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้ออัยงหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องเป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้ 'ักทดลอง วางแผน วัตถุประสงค์แก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

พุทธทาสภิกขุ^{๕๔} ได้ให้ความหมายว่า อิทธิบาท มาจากคำว่า “อิทธิ” แปลว่า ฤทธิ์ “บาท” แปลว่า รากฐาน หรือเครื่องให้งอกงามขึ้นมา อิทธิบาท จึงหมายถึง เครื่องมือให้ เกิดฤทธิ์ขึ้นมา “ฤทธิ์”

^{๕๒} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗., อภิ.วิ. (ไทย) ๒๕/๔๓๑/๓๔๒ - ๓๔๓/ , ๓๕/๔๔๔/ ๒๔๘.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๖๐.

^{๕๔} พุทธทาสภิกขุ, **การทำงานที่เป็นสุข**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๙๐.

นั่นก็คือความสำเร็จ หรือเครื่องให้ 'ถึงความสำเร็จ ส 'วนอิทธิบาทก็คืออิทธิบาท ไต 'แก่รากฐานของ ความสำเร็จ ซึ่งเป็นเครื่องมือทำให้เกิดความสำเร็จ ๔ ประการ ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ(ความเพียร) จิตตะ (ความเอาใจใส่) และวิมังสา (สอบสวน)

พรหมวิหาร ๔^{๕๕} คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลัก ความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์มี ๔ ประการดังนี้

๑. เมตตา ความรัก คือความปรารถนาดี
๒. กรุณา ความสงสาร
๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี
๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง

นักวิชาการศาสนาได้กล่าวถึง พรหมวิหาร ๔ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต)^{๕๖} ได้ให้ความหมายว่า พรหมวิหาร คือ สมาชิกที่ดี ผู้ช่วยสร้างสรรค์สังคม มีธรรมคือหลักความประพฤติธรรมประจำใจของผู้ 'ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม มี ๔ ประการดังนี้

๑. เมตตา ความรัก คือความปรารถนาดี มีเมตริ ต 'องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

๒. กรุณา ความสงสาร คืออยากข 'วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓. มุทิตาความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้ 'อื่นอยู่ดีมีสุขก็มีใจแช่มชื่น เบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จ 'าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด 'วย พร้อมที่จะช่วยเหลือส่งเสริมสนับสนุน

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือมองตามเป็นจริง โดยวางจิตเปรียบสมำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจตาชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได 'รับผลดี หรือชั่ว สมควรแก่'เหตุที่ตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม

พุทธทาสภิกขุ^{๕๗} ได้ให้ความหมายว่า พรหมวิหาร ๔ คือ ความเป็นมิตร การช่วยเหลือกันทำประโยชน์สร้างประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ดังนี้

๑. เมตตาคือความเป็นมิตร ความรักซึ่งกันและกัน ในแง่ที่ว่าเป็นเพื่อนกัน

๒. กรุณาคือความสงสาร ความสงสาร ซึ่งกันและกัน ในฐานะที่ 'า เป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนยากซึ่งกันและกันพร้อมที่จะเสียสละที่จะช่วยกันและ

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕ ; ๑๑/๒๒๘/๒๕๕, อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๑๙๐/๗๕.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๑๔.

^{๕๗} พุทธทาสภิกขุ, **ศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนของชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ 'ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๗-๑๔๐.

๓. มุทิตาคือความพลอยยินดีด้วย มุทิตาในทางศีลธรรมนั้น ต้องการจะกำจัด ความริษยา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้โลกให้วินาศ ต้องสอนลูกเล็ก ๆ ให้เขารู้จักมุทิตา เมื่อคนอื่นได้รางวัลเราก็ ควรจะยินดีด้วยอย่าอิจฉาริษยา

๔. เอื้อเฟื้อหรือให้ทาน เอื้อเฟื้อผู้อื่น โดยความคิดที่ว่าเราจะอยู่ในโลกคนเดียว ไม่ได้พยายามให้ลูกเล็กๆ เล็กๆ เท่าไรก็ตามให้เขารู้ว่าเราจะอยู่ในโลกคนเดียวไม่ได้และพ่อแม่ของเราจะอยู่คนเดียวในโลกไม่มี เพราะฉะนั้นเราจึงต้องเอื้อเฟื้อกันตามที่จะทำได้ให้ทุกคนได้อยู่พร้อมๆ กันหลายๆ คน โลกนี้มันจึงจะเป็นโลก ก็เลยเอื้อเฟื้อเรียกว่าให้ทานก็ได้มนุษย์เอง

ขรവാสาธรรม ๔^{๕๘} หลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์มี ๔ อย่างคือ

๑. สัจจะ ความจริง ซื่อสัตย์
๒. ทมะ ฝึกตน ควบคุมตน
๓. ขันติ อุดหนุน ไม่ทอดทิ้ง
๔. จาคะ เสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ

นักวิชาการศาสนาได้กล่าวถึงขรวาสาธรรม ๔ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๕๙} ได้ให้ความหมายว่า ขรวาสาธรรม คือหลักปฏิบัติตามหลักธรรม สำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่า ขรวาสาธรรม ๔ ประการ ดังนี้

๑. สัจจะ ความจริง คือดำรงมั่นใจสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ ‘ จริใจ พุดจริง ทำจริง จะทำอะไรให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้

๒. ทมะ ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ ‘ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ

๓. ขันติ อุดหนุน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทนไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ทอดทิ้ง

๔. จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

จากหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าหลักธรรมที่ส่งเสริมจิตอาสาไม่ว่าจะเป็นหลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอิทธิบาท ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ ขรวาสาธรรม ๔ ล้วนเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมจิตอาสาที่พัฒนาจากคุณสมบัติ ภายในที่สามารถพัฒนาออกมาให้เป็นลักษณะของจิตที่เป็นจิตอาสา ประสานหมู่ชนได้ มีความ สามัคคีเป็นที่รักที่ขอบใจของคนทั่วไป ยึดเหนี่ยวใจคน มีความพากเพียรในงานหรือกิจกรรมที่ทำ จนสำเร็จเป็นหลักธรรมประจำใจ กำกับความประพฤติของบุคคลในสังคมให้รักเมตตาต่อกัน พึ่ง ปฏิบัติต่อกัน เกื้อกูลกันให้สามารถอยู่ได้อย่างสงบสุขในสังคมปัจจุบัน

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสาธารณะทั่วไป

คำว่า จิตอาสาเป็นคำ ที่มีความหมายเดียวกันกับ คำว่า ' จิตสาธารณะ (Public Mind) หรือ จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) จึงเป็นคำใหม่ที่มีใช้เมื่อไม่นานมานี้และเป็นเรือ

^{๕๘} ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๔๔๓ .

^{๕๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๔.

งใหม่ สำหรับคนไทย ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตสาธารณะไว้หลากหลายและมีการเรียกจิตสำนึกสาธารณะไว้แตกต่างกัน ได้แก่การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกต่อสังคม จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกสาธารณะสมบัติเป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้มีผู้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายและความสำคัญของจิตสาธารณะทั่วไป

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของจิตสาธารณะ จิตอาสาไว้ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^{๖๐} ได้ให้ความหมายคำว่า “จิตสำนึก” หรือ “จิตสาธารณะ” (เช่น จิตสำนึกต่อศาสนา) คือความตระหนักในหน้าที่ของศาสนิกชนพึงปฏิบัติต่อศาสนา หรือจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ก็คือการใช้สิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับ คำว่า “จิตสำนึก” จึงเป็นอีกคำหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “จิตอาสา”

พรงค์ค์ ผ่องแผ้ว^{๖๑} ได้ให้ความหมายว่า จิตสำนึกเป็นผลที่ได้มาจากการประเมินค่าการเห็นความสำคัญ ซึ่งมีฐานอยู่ที่ทัศนคติความเชื่อค่านิยม ความเห็น และความสนใจของบุคคล

เดโช สนวนานนท์^{๖๒} กล่าวว่า จิตสำนึกมีหลายความได้หลายทางร่วมกัน แต่ความหมายหนึ่ง คือ ลักษณะของบุคคลที่ตอบโต้ต่อสิ่งที่อยู่รอบตัว ในอาการตระหนักรู้สัมผัสความรู้สึก ความคิด และการต่อสู้ดิ้นรนของตนเองได้หรือพุดง่าย ๆ ว่าคือลักษณะของบุคคลที่ทำอะไรลงไป อย่างรู้ตัวไม่ได้ ใจลอย หรือทำอะไรลงไปขณะมีอารมณ์วูบ หน้ามืดขาดสติยับยั้ง

จรรจา สุวรรณทัต^{๖๓} ได้ให้ความหมายว่า ความสำนึกหมายถึง การรับรู้^{๖๔} หรือการที่บุคคลมีความรู้ในสิ่งต่างๆ การรับรู้^{๖๕} หรือความสำนึกของบุคคลนี้ จัดเป็นขั้นตอนของกระบวนการทางจิตหลายประเภท เป็นต้องว่ากระบวนการของการรับนวัตกรรม และกระบวนการเกิดทัศนคติ

มิชิตาจำปาเทศ รอดเจริญ^{๖๔} ได้ให้ความหมายของจิตสาธารณะ ว่าคือจิตที่ต้องการให้ผู้อื่น ตั้งแต่การให้สิ่งของจนกระทั่งให้แรงงาน แรงสมอง หรือที่มักเรียกว่า อาสาสมัคร เพื่อช่วยให้ผู้อื่นหรือสังคม มีความสุขมากขึ้น การให้^{๖๕} หรือเสียสละนี้สามารถทำได้ จนถึงการเสียสละความเป็นตัวตน หรืออัตตาของเราลงไปเรื่อย

^{๖๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๒๑๒.

^{๖๑} พรงค์ค์ ผ่องแผ้ว, ข้าราชการไทย ความสำนึกและอุดมการณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๘.

^{๖๒} เดโช สนวนานนท์, ปทานุกรมจิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๕๕.

^{๖๓} จรรจา สุวรรณทัต, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , ๒๕๓๘), หน้า ๒๙.

^{๖๔} มิชิตา จำปาเทศ รอดเจริญ , บทความสำหรับประชากรธุรกิจ คอลัมน์ การบริหารงานและการจัดการองค์กร, ตอนที่๓๘.

๒.๔.๒ ความสำคัญของการมีจิตสาธารณะ

สมพงษ์ สิงหะพล^{๖๕} กล่าวว่าจิตสำนึกเป็นความรู้สึกลึกซึ้งภายในบุคคล และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยการเรียนรู้จิตสำนึกเมื่อเกิดขึ้นแล้วยากนักที่จะหยุดหรือหมดหายไป คนที่มีจิตสำนึกที่ดีจะประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมกับจิตสำนึกนั้น และใช้จิตสำนึกของตน เพื่อประโยชน์ต่อสิ่งต่างๆ ตามมา เช่น บุคคลที่มีจิตสำนึกด้านระเบียบวินัย จะไม่ ขับรถผิดกฎจราจร บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะจะไม่ขีดเขียนในสถานที่สาธารณะ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน^{๖๖} กล่าวถึงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมว่า เด็กช่วงแรกเกิดจนถึงก่อน ๑๐ ขวบ เป็นช่วงที่เด็กมีความไวต่อการรับการปลูกฝัง และส่งเสริมจริยธรรม และวัฒนธรรมเป็นอย่างดี เพราะเด็กยังเป็น “ไม้อ่อนที่ดัดง่าย” ฉะนั้น การปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการทางร่างกาย และโดยเฉพาะเหมาะสมกับพัฒนาการทางจิตใจของเด็กจะป้องกันการเกิดปัญหาที่จะเกิดขึ้น เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ได้มาก

จากความสำคัญของการมีจิตสำนึกสาธารณะที่สามารถปลูกฝัง ส่งเสริมหรือพัฒนาให้เด็กมีจิตสำนึกด้านสาธารณะด้วยวิธีการต่างๆ จะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม มีการใช้อย่างสมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปันโอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้ผู้อื่น เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ปัญหาที่เกิดการเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสาธารณะสมบัติต่างๆ จะลดลง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลงและจะนำมาสู่สังคมที่พัฒนาขึ้น

สรุปจิตสาธารณะ หรือจิตอาสา หมายถึงจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเป็นความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากภายใน คือความรู้สึกลึกซึ้งจิตใจดีสำนึก ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งอยู่ในจิตใจและส่งผลสู่การกระทำภายนอก

๒.๔.๓ ลักษณะของจิตสาธารณะทั่วไป

มีการกำหนดลักษณะของคำว่าจิตสาธารณะหรือจิตอาสา ไว้อย่างหลากหลายทั้งคำที่ใช้ในภาษาไทย เช่น จิตสาธารณะ สำนึกสาธารณะ และจิตสำนึกสาธารณะ เป็นต้น และคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษ เช่น Public Consciousness หรือ Public Mind ซึ่งสามารถสรุปลักษณะจิตสาธารณะได้ว่า หมายถึงคุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลเกี่ยวกับการมองเห็นคุณค่า หรือการให้คุณค่าแก่การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและสิ่งต่างๆ ที่เป็นสิ่งสาธารณะที่ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของ หรือเป็นสิ่งที่คนในสังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นสิ่งที่สามารถสังเกตได้จากความรู้สึกลึกซึ้งคิดหรือการกระทำที่แสดงออกมาโดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจ หรือพฤติกรรมที่แสดงออก

^{๖๕} สมพงษ์ สิงหะพล, เอกสารการสอนรายวิชาพฤติกรรมกรรมการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย, (นครราชสีมา : สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๖๖} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, จริยธรรมของเยาวชนไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖), หน้า ๒-๓.

นักวิชาการกล่าวถึงลักษณะของจิตสาธารณะ จิตอาสาไว้ ดังนี้

ชาย โพธิ์สีตาและลัดดาวัลย์ เกษมเนตร^{๖๗} กล่าวว่าพฤติกรรมที่แสดงออกใน ๓องค์ประกอบ ตามนิยามความหมายจิตสาธารณะ ดังนี้

องค์ประกอบที่ ๑ คือ การหลีกเลี่ยงการใช้ หรือการกระทำที่จะทำให้ เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวมที่ใช้ ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มกำหนดตัวชีวิตจากการดูแลรักษาของส่วนรวม ใช้ของส่วนรวมแล้วเก็บเข้าที่ลักษณะการใช้ของส่วนรวม รู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัด

องค์ประกอบที่ ๒ คือการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมวิสัยในที่ตนสามารถทำได้กำหนดตัวชีวิตจากการทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวมการรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ ๓ คือ การเคารพสิทธิในการใช้ ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มกำหนดตัวชีวิตจาก

๑. การไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง
๒. การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรมนั้น

๒.๔.๔ ประเภทของจิตสาธารณะทั่วไป

ประเภทของจิตสาธารณะแบ่ง ๔ ประเภท ดังนี้

๑. สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในสังคม รู้ถึงขอบเขตของสิทธิเสรีภาพหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม

๒. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของสังคมต้องมีความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวมทั้งต่อประเทศชาติและต่อโลก

๓. ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคมให้ คิดเสมอว่าเป็นปัญหาของตนเองเช่นกัน ต้องช่วยกันแก้ไข

๔. ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตเพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาล้วนให้เราทุกคนทำความดีถ้าปฏิบัติได้จะทำให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

นักวิชาการได้กล่าวถึงประเภทหรือลักษณะของจิตสาธารณะ จิตอาสาทั่วไป ดังนี้

ฮีเธอร์ บอสเวลล์ (Heather Boswell)^{๖๘} กล่าวว่าการศึกษาที่บุคคลตัดสินใจเข้ามาเป็นอาสาสมัครนั้น คนทั่วไปอาจมองว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Altruism) เห็นประโยชน์ผู้อื่นเป็นที่ตั้งคำว่า “Altruism” ตรงกันข้ามกับคำว่า “Egoism” ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลทำ อะไรหรือช่วยเหลือใครโดยหวังสิ่งตอบแทนและยึดเอาการกระทำของตนเองเป็นที่ตั้ง ส่วนความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หรือ “Altruism” นี้มีองค์ประกอบของความหมายที่สำคัญ ๓ประการคือ (๑) ความ

^{๖๗}ชาย โพธิ์สีตาและลัดดาวัลย์ เกษมเนตร, *จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๒-๓, ๑๔-๑๕.

^{๖๘} Heather Boswell, “Motivations for Giving and Serving”, in <http://learningtogive.org/papers/conceptd/motivation.html> (19 มิ.ย. 2554).

ปรารถนาที่จะให้” (๒) ความรู้สึกเข้าใจและเห็นใจผู้อื่นและ(๓) ไม่มีความตั้งใจที่จะรับสิ่งใดจากสิ่ง
ที่ตนเองกระทำเพื่อผู้อื่น

แซมมวล โอลิเนอร์ (Samuel Oliner)^{๖๙} ได้ทำการศึกษากลุ่มบรรพบุรุษชาวยิวต่างๆ
๖ กลุ่ม พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีอยู่หลายด้านด้วยกัน เช่น ได้รับแบบอย่าง
ที่ดีจากผู้ปกครอง มีความกล้าหาญ ความเข้าใจและเห็นใจผู้อื่น ความใส่ใจ การมีศีลธรรม
ไม่ปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์เคารพตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม พึงพอใจในตนเอง รักความ
ยุติธรรม เชื่อว่าทุกอย่างแก้ไขได้ใส่ใจหลักศาสนา รู้สึกว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ควรกระทำต้อง
การช่วยเหลือชุมชน ต้องการความใกล้ชิดใส่ใจหลักศาสนา รู้สึกว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ควร
กระทำ ต้องการช่วยเหลือชุมชน ต้องการความใกล้ชิด พัฒนาตนเองและลดความรู้สึกผิด

แมทธิวแฮมิลตัน และแอฟซัน ฮัสเซน (Mathew Hamilton and Afshan Hussain)^{๗๐} ได้กล่าวถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในบทความเรื่อง “วิวัฒนาการทางพันธุกรรมของ
พฤติกรรมทางสังคม” ในวารสาร Journal of theoretical Biology โดยได้เสนอข้อคิดที่ดัดแปลงมา
จากแนวคิดของ ชาร์ลส์ดาร์วิน ที่ว่า พฤติกรรมการเสียสละของสิ่งมีชีวิตเพื่อการอยู่รอดของส่วนรวม
หรือการอยู่รอดร่วมกันในวงศาณญาณ (Inclusive Fitness) ซึ่งหมายถึงนอกจากการเสียสละเพื่อ
ลูกๆ แล้วยังมีการเสียสละเพื่อเครือญาติเพื่อให้คงไว้ซึ่งการสืบเนื่องของวงศ์ตระกูลทฤษฎีของ แฮมิล
ตัน นี้ไม่สามารถอธิบายพฤติกรรมการเสียสละให้กับคนที่ไม่ใช่ญาติได้เพราะแท้จริงแล้วในสังคมนี้มี
พฤติกรรมการช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ แม้ไม่เคยรู้จักมาก่อน หรืออยู่ห่างไกลกันก็ตามปรากฏอยู่ด้วย

โรเบิร์ต ล.คิกเคอเบเกอร์ (Roberta L. Knickerbocker)^{๗๑} กล่าวว่า นอกจากความรู้สึ
กเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แล้ว พฤติกรรมเพื่อสังคม (Prosocial Behavior) ก็เป็นอีกมุมมองหนึ่งที่
อธิบายได้ถึงการเข้ามาเป็นอาสาสมัครของผู้คน โดยพฤติกรรมเพื่อสังคมนั้นประกอบด้ว ้วยค่านิยมที่
สำคัญ ดังนี้

- (๑) ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility)
- (๒) ความเสมอภาค (Equity)
- (๓) การเสนอสนอง (Reciprocity)

นอกจากนี้คำว่า “Prosocial Behavior” ได้ถูกนำมาใช้โดยนักวิชาการทางด้านสังคมใน
ช่วงปีพ.ศ.๒๕๑๓ อันเป็นคำที่ใช้ในความหมายที่ตรงกันข้ามกับคำว่า “Antisocial Behavior” ที่
หมายถึง “พฤติกรรมที่ต่อต้านสังคม” การศึกษาถึงพฤติกรรมเพื่อสังคมในข ่วงนี้นับเป็นความ
พยายามที่จะเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มเพื่อความสมานฉันท์ แรงจูงใจที่สำคัญใน

^{๖๙} Samuel Oliner, “Extraordinary Acts of Ordinary People : Faces of Heroism and Altruism” in
http://www.altruisticlove.org/docs/s_oliner.html.October3, 1999.

^{๗๐} แมทธิวแฮมิลตัน และแอฟซัน ฮัสเซน (Mathew Hamilton and Afshan Hussain) นพมาศ
ธีรเวคิน, “การเสียสละและพฤติกรรมเพื่อสังคม”, *จิตวิทยาสังคมกับชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๘-๖๕. ๖๔

^{๗๑} RobertaL. Knickerbocker, “**Prosocial Behavior**” in <http://learningtogive.org/papers/concepts/prosocailbehavior.html>. 2003. (2 สิงหาคม 2552).

การมีพฤติกรรมเพื่อสังคมมีความเชื่อมโยงกับความรู้ "สีกอ้อเพื่อเสียสละ (Altruism) โดยปัจจัยที่มีอิทธิพล คือ หลักปฏิบัติทางศาสนา เราจะเห็นได้ "ว่าศาสนาทุกศาสนาสอนให้ "ประชาชนหยิบยื่นความช่วยเหลือให้กับผู้ด้อยโอกาส

วิกเตอร์เฮซ วีรูม (Victor H. Vroom)^{๗๒} กล่าวว่าแนวคิดที่อธิบายสภาวะจิตใจของอาสาสมัครดังกล่าวแล้ว ทฤษฎีด้านแรงจูงใจอีกหลายทฤษฎีก็ถูกนำมาใช้ "อธิบายพฤติกรรมการทำงานอาสาสมัครมากมาย เช่น ทฤษฎีความคาดหวัง (Expectancy Theory) ที่อธิบายการเกิดขึ้นของพฤติกรรมดังกล่าว "ว่าเป็นผลจากการตัดสินใจเลือกทำ "ด้วยความสำนึกที่เกิดจากความเชื่อและทัศนคติโดยการกระทำที่เกิดขึ้นจะส "งผลต่อความสุขของตนเอง หรือไม่ "ก็ลดความทุกข์ใจที่มีอยู่เดิม ผลการสำรวจอาสาสมัครเยาวชนในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยแกลล์ฟ (Gallup) พบว่าเยาวชนมีแนวโน้มที่จะมาเป็นอาสาสมัครหากได้รับการชักชวนมากกว่าเยาวชนที่ไม่ได้รับการชักชวนถึง ๔ เท่า และการเป็นอาสาสมัครช่วยสร้างความพึงพอใจอันเชื่อมโยง กับสิ่งที่ตั้งใจคาดหวัง (Valance and Expectancy) เช่น ประสบการณ์ใหม่ มุมมองใหม่ เพื่อนใหม่ การเปลี่ยนแปลงด้านความคิดและพฤติกรรมที่ดีขึ้น ฯลฯ คนที่เข "าไปเป็นอาสาสมัครจะมีความเชื่อในการเรื่องการ "อ้อเพื่อเสียสละ (Altruism) อยู่ก่อนแล้ว จึงมีแนวโน้มที่จะพิสูจน์ผลของการกระทำ (Instrumentality) กับความเชื่อ นั้น

สรุป จิตสาธารณะหรืออาสาสมัครแยกลักษณะได้ "เป็น ๑) สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในสังคม รู "ถึงขอบเขตของ สิทธิเสรีภาพ หน "าที่ความรับผิดชอบ ต "อตนเองและต่อสังคม๒)ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของสังคม ต้องมีความรับผิดชอบต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็น เรื่องของส่วนรวม ทั้งต่อประเทศชาติและต่อโลก ๓) ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ คิดเสมอว่าเป็นปัญหาของตนเอง เช่นกัน ต้องช่วยกันแก้ไข ๔) ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนา สอนให้เราทุกคนทำความดีถ้าปฏิบัติได้จะทำให้เรา มีความอ้อเพื่อเสียสละต่อกัน สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

๒.๕แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมจิตสาธารณะของบุคลากรโรงพยาบาล

๒.๕.๑ ด้านความมีน้ำใจ

ความหมายและคุณลักษณะของความมีน้ำใจ

ในสังคมปัจจุบันการอยู่ร่วมกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความมีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน จึงจะอยู่กันได้อย่างสันติสุข ความมีน้ำใจเป็น เรื่องที่ทุกคนทำได้ โดยไม่ต้องใช้เงินทองมากมายเพียงแต่แสดง ความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์โดยการช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ ก็เป็นการแสดงน้ำใจได้ เช่น การพา

^{๗๒} Matthew Hamilton and Afshan Hussain, "America's Teenage Volunteers : CivicParticipation Begins Earlyin Life, "inhttp : //www. independentsector. org/progrms/research/teenvokun1.pdf. (5 สิงหาคม 2552).

เด็กเล็กหรือผู้สูงอายุข้ามถนน หรือการสละที่นั่งบนรถโดยสารให้แก่เด็ก สตรีและหญิงมีครรภ์ เป็นต้น นับว่าเป็นการแสดงน้ำใจ การแสดงความมีน้ำใจจึงไม่ใช่วัดกันด้วยเงินเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

การฝึกฝนตนเองให้เป็นคนมีน้ำใจ นอกจากจะทำให้เรามีจิตใจที่ดีงามเบิกบานแจ่มใส ผิวพรรณผ่องใส ใบหน้าอิ้มแอบแล้วยังทำให้ได้มิตรสหายมาก ใครก็อยากคบหาสมาคมด้วย เพราะความมีน้ำใจแสดงถึงความมีเมตตาต่อผู้อื่น เมื่อฝึกฝนแล้วในชีวิตจะพบแต่ความสุข

๑) ความหมายของความมีน้ำใจ

คำว่า “น้ำใจ” ในความหมายโดยตรงที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ไม่ได้ให้ความหมายโดยตรงหรือโดยเฉพาะไว้ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่พึงมีในตัวบุคคลและเป็นคุณธรรมที่สำคัญประการหนึ่งของคนไทย โดยมีนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของความมีน้ำใจไว้ ดังนี้

พระเผด็จ ทตตชีโว^{๗๓} ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความมีน้ำใจใน ๒ ลักษณะคือในทางธรรมและในทางโลก ความมีน้ำใจ หมายถึง พองจะช่วยเหลือใครก็ช่วยไปเถอะ อย่าหวงแรง ธรรมชาติของคนนั้นยิ่งออกแรงก็ยิ่งได้แรงการบริจาคโลหิตโลหิตที่บริจาคไปย่อมทำให้เกิดโลหิตใหม่ขึ้นมาแทน และมีคุณภาพสูงกว่าเดิมด้วย ในทางธรรม ความมีน้ำใจ หมายถึง เป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณคน ใครมีอุปการะก็ต้องหาหนทางไปตอบแทนพระคุณท่าน นอกจากตอบแทนพระคุณ แล้วก็บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมในโอกาสอันควรอย่างนี้จึงเรียกว่า เป็นผู้ไม่แล้งน้ำใจ ต่อศาสนาและสังคม

ประดับ เรื่องมาลัย^{๗๔} ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความมีน้ำใจ (Nurturance) คือความต้องการช่วยเหลือเพื่อนเวลาเขาเดือดร้อน มักยกโทษให้แก่เพื่อนชอบทำอะไรเล็กๆ น้อยๆ ให้ผู้อื่น ชอบมีน้ำใจต่อผู้อื่น ชอบเห็นใจผู้อื่น เวลาได้รับอันตรายหรือเจ็บป่วย ชอบแสดงความรักใคร่ชอบพอกับผู้อื่น ชอบให้ผู้อื่นเล่าเรื่องปัญหาส่วนตัวให้ฟัง

พรณราย ทรัพย์ประภา^{๗๕} ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความมีน้ำใจคือส่วนที่เมตตากรุณา ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ปกป้องคุ้มครองผู้อื่น หรือมีความเห็นอกเห็นใจ มีน้ำใจดีต่อผู้อื่น เช่นเดียวกับที่พ่อแม่แสดงต่อลูก ผู้บังคับบัญชาที่มีลักษณะเช่นนี้เด่นชัด ก็จะมีเมตตาปราณีต่อลูกน้องผู้ให้บริการ ถ้ามีลักษณะเช่นนี้เด่นชัดก็จะเต็มใจที่จะให้บริการอย่างเต็มที่ เพื่อช่วยเหลือผู้มารับบริการ

กนก จันทร์ขจร^{๗๖} ได้ให้ความหมายไว้ว่า น้ำใจ คืออุปนิสัยใจคอแท้ๆ ของคนที่รู้จักระลึกรู้ถึงผู้อื่น เรียกว่า มีน้ำใจผู้ที่มีน้ำใจเป็นผู้ที่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เห็นผู้อื่นได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ต้องการความช่วยเหลือก็รับเป็นภาระให้โดยไม่หวังผลตอบแทน เช่นลูกให้ที่นั่งแก่เด็ก สตรีคนชรารับรถประจำทาง เป็นต้นตามชนบทชาวบ้านจะช่วยงานกันที่เรียกว่า “ลงแขก” เป็นบ่อเกิดของความรักสมัครสมานสามัคคีคนมีน้ำใจย่อมมีคุณธรรม มีจิตสำนึกในความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลโดยไม่หวังผลตอบแทน

^{๗๓} พระเผด็จ ทตตชีโว, *คนดีที่โลกต้องการ*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรบัณฑิต, ๒๕๓๑), หน้า ๕๔-๖๑.

^{๗๔} ประดับ เรื่องมาลัย, *จิตวิทยาวัยรุ่น*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙), หน้า ๕๖.

^{๗๕} พรณราย ทรัพย์ประภา, *มนุษย์สัมพันธ์ในการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘๔.

^{๗๖} กนก จันทร์ขจร, *คู่มือการอบรมความรู้และจริยธรรมเพื่อชีวิต ตอนที่ ๒*, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๓), หน้า ๗๒๘.

วุฒิสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์^{๓๗} ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ผู้มีน้ำใจคือผู้ที่พร้อมจะเอื้ออารีต่อผู้อื่น โดยไม่ต้องรอให้เขาออกปากเป็นคนที่เข้าใจปัญหาความปรารถนา ความขาดแคลน ความทุกข์ระทมขมขื่นของผู้อื่น และการช่วยเหลือจะเป็นไปขมขื่นของผู้อื่นและการช่วยเหลือจะเป็นไปด้วยเหตุผลแต่ก็มีความเต็มใจเต็มไปด่วยความปรารถนาดีรวมทั้งการให้ กำลังใจให้แรงบันดาลใจและไม่ตรีจิตมิตรภาพ”

จากความหมายของนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ ที่ได้ให้ความหมายของความมีน้ำใจดังกล่าวมาแล้วนี้สรุปได้ว่าความมีน้ำใจคือความปรารถนาดีที่ผู้ให้ตั้งใจมอบให้ผู้รับด้วยความบริสุทธิ์ใจ ทั้งทางกาย ทางวาจา ใจและสิ่งของโดยมุ่งหวังให้ผู้รับ มีความสุขความพอใจในสิ่งที่ต้องการ เสี่ยงสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน

๑)คุณลักษณะของความมีน้ำใจ

การอยู่ร่วมกันในสังคมโดยรวมจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องมีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน สังคมจึงจะอยู่กันได้อย่างสันติสุข ความมีน้ำใจเป็น เรื่องที่ทุกคนทำได้โดยไม่ต้องใช้ต้นทุนอย่างมากมายเพียงแต่แสดงความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์โดยการช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ ก็เป็นการแสดงความมีน้ำใจได้เช่นกัน

ศิริจันทร์ สุขใจ^{๓๘} ได้สรุปคุณลักษณะของความมีน้ำใจไว้ว่าจงเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดถึงหัวอกคนอื่นและแสดงต่อผู้อื่นเหมือนที่เราต้องการให้คนอื่นแสดงต่อเรา จงทำดีต่อคนอื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ว่าความดีนั้นจะเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยหรือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ก็ตาม ตลอดถึงควรเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ควรแสดงความมีน้ำใจกับคนรอบข้าง เช่นเมื่อเวลาไปเที่ยวในที่ไกลหรือ ไกลก็ตามควรมีของฝากมาถึงคนที่เรารู้จักญาติมิตรของเราอันเป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อกัน ไม่จำเป็นว่าจะต้องใช้เงินมากมาย ควรเสียสละกำลังทรัพย์ สติปัญญากำลังกายและเวลาให้แก่ผู้เดือดร้อนที่ต้องการพึ่งพาอาศัยเรา โดยเป็นการกระทำที่ไม่หวังผลตอบแทนควรมีสัยเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูลต่อเพื่อนบ้าน เช่น ไปร่วมงานพิธีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพหรืองานอื่นๆควรให้ความรักแก่คนอื่นๆและให้ความร่วมมือเมื่อเขาขอร้อง หรือรู้ว่าเขากำลังลำบากต้องการความช่วยเหลือในการฝึกตนเองให้เป็นคนมีน้ำใจ นอกจากจะทำให้เรามีจิตใจที่ดีงามเบิกบานแจ่มใส ผิวพรรณผ่องใสใบหน้าอัมเิบแล้วยังทำให้ได้มิตรสหายมาก ใครก็อยากคบหาสมาคมด้วยเพราะ ความมีน้ำใจแสดงถึงความเมตตา กรุณาต่อผู้อื่นแล้วชีวิตจะพบแต่ความสุขนิรันดร์

๒.๕.๒ ด้านความเสียสละ

ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของความเสียสละดังนี้

ความหมายของความเสียสละ

คำว่าความเสียสละ หมายถึงผู้ที่ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น หรือผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของความ เสียสละไว้หลายท่าน ดังนี้

^{๓๗} วุฒิสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์, **สู่คุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : เอเชียเพรส, ๒๕๓๔), หน้า ๓๘.

^{๓๘} ศิริจันทร์ สุขใจ, **พยาบาลวิชาชีพ**, บทความสุขภาพจิตโรงพยาบาลพระศรีมหาโพธิ์ , ที่มา (สืบค้น ๑๕/๗/๒๕๕๑).

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๗๙} ให้ความหมายไว้ว่าการเสียสละ หมายถึงบริจาค บริจาคเช่น สละทรัพย์ช่วยการกุศล ,เสียสละก็ใช้ผลออกเช่นกับต้นสละเรือ ละทิ้ง เช่น สละบ้าน เรือนออกบวช,ละวาง,ปล่อยวาง (สิ่งที่ยังต้องการจะรักษาไว้กับตนอยู่เพื่อเห็นแก่ความสุข ความสงบ เรียบร้อยหรือเพื่อพลีบูชาเป็นต้น) เช่น สละกิเลส เป็นต้น

เทอร์เนอร์ (Turner)^{๘๐} ได้กล่าวถึงความเสียสละว่าเป็นผลรวมของความไวของบุคคล ต่อความต้องการของคนอื่น ผู้ที่มีจริยธรรมแบบเสียสละ จะมีความเต็มใจ ช่วยเหลือผู้อื่นหรือสนอง ความต้องการของผู้อื่น โดยการให้ปันทรัพย์สินหรือสิ่งของการกระทำให้ผู้อื่นมีความพึงพอใจและ เป็นผู้ที่มีเจตคติแบบการให้และการรับ

ดาเลย์ และแลทาเนย์^{๘๑} ได้ให้ความหมายของความเสียสละว่าความเสียสละหมายถึง พฤติกรรมที่แสดงว่าบุคคลคำนึงถึงและให้ ความช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้ผู้อื่นได้ในสิ่งที่เขาต้องการทั้ง ด้านทรัพย์สิน สิ่งของ แรงกาย การพูด และการกระทำรวมทั้งความสามารถทุกๆ ด้านที่สามารถช่วย เหลือผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงความสุขหรือความทุกข์ของตนเองอันเนื่องมาจากการช่วยเหลือผู้อื่น

บรรทม มณีโชติ^{๘๒} ได้ให้ความหมายด้านความเสียสละไว้ว่า หมายถึงการแสดงออกของ บุคคลในพฤติกรรมต่อไปนี้ ๑) การให้ปัน หมายถึง การช่วยเหลือหรือให้ผู้อื่นในด้านทรัพย์ สิ่งของ ความรู้และแรงงาน ๒) การเห็นแก่ส่วนรวม หมายถึงการอุทิศตนทำงานเพื่อสังคมและส ่วนรวม๓) ความมีน้ำใจ หมายถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่นในด้านการพูดและการกระทำโดยให้ กำลังใจและแสดง ความเห็นใจผู้อื่น ๔)การไม่เอาเปรียบผู้อื่น หมายถึง การสละทรัพย์ สิ่งของและแรงงานของตน เท่่ากัน หรือมากกว่าผู้อื่น

ซีโกลย์ จอนาทัม (Seglow Jonatha)^{๘๓} ได้ให้ความหมายความเสียสละ หมายถึงการ เสียสละ เป็นการไม่เห็นแก่ตัว เป็นการให้ที่มีแรงผลักดันมาจากความต้องการให้สิ่งดีแก่ผู้อื่นโดย การเสียสละเพื่อช่วยเหลือนั้นไม่ต้องใช้เวลาหรือคำนึงถึงปัจจัยว่าผู้ใดที่เราควรจะช่วยจะช่วยเหลือคนไหนมี ฐานะยากจนแค่ไหน ช่วยเหลืออย่างเหมาะสมกับตน

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า ความเสียสละเป็นการแสดงออกโดยการ อุทิศเวลาและเสียสละในการทำกิจกรรม ร่วมกับเพื่อนด ้วยความเต็มใจเพื่อช่วยเหลือผู้ อื่นและ ส่วนรวม มากกว่าเป็นประโยชน์ส ่วนตน ได ้แก่การสละทรัพย์ สิ่งของการเสียสละกำลังกาย การ เสียสละสติปัญญาการเสียสละเวลาและการเสียสละความสุขสบาย

^{๗๙} ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒ , (กรุงเทพมหานคร:สิริวัฒนา อินเตอร์พรีนท์, ๒๕๕๖), หน้า๑๔.

^{๘๐} เทอร์เนอร์ Turner, W.D. *Altruism and Its Measurement in Children*, in Journal of Abnormal and Social Psychology. 43 (1942) ,p 502-516.

^{๘๑} ดาเลย์และแลทาเนย์ อ้างในบรรทม มณีโชติ , รูปแบบของข้อคำถามวัดลักษณะนิสัยด้าน ความเสียสละชนิดข้อความและชนิดสถานการณ์ ที่มีต่อคุณภาพของแบบสอบถามทดสอบ , วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๐), หน้า ๖.

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๗.

^{๘๓} Seglow Jonatham, *The Ethics of Altruism*, (London: Frank Cass, 2004), p 20.

ความสำคัญของความเสียสละ

พระครูพุ่มศีลาภรณ์^{๘๔} ได้กล่าวถึงประโยชน์ของคุณธรรมด้านความเสียสละไว้ดังนี้
ธรรมดาคนเรา ที่อยู่ “ในสังคม จะต้องรู้จักเป็นคนเสียสละ ในคราวที่ควรเสียสละจะต้องเป็นคนเสียสละให้ปันสิ่งของต่างๆ ของตนแก่คนที่ควรแบ่งปัน เป็นการแสดงน้ำใจ เพื่อผูกมิตรไมตรี เพราะคำพังเพยว่า “บริวารมาเพราะน้ำใจมี บริวารหนีเพราะน้ำใจลดบริวารหมดเพราะน้ำใจแห้ง” และได้กล่าวถึงการเสียสละอารมณ์ไว้ว่า เป็นการชำระล้างมลทินในจิตใจของเราให้สะอาดปลอดโปร่งแจ่มใส ทำให้เกิดความสุขใจในชีวิตประจำวัน การเสียสละอารมณ์ ‘ขุนข้องหมองใจเป็น สิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนที่ใช้ชีวิตเกลือกกลัวยู่กับความคิดที่สับสนวุ่นวายของโลกตลอดเวลาถ้าเก็บอารมณ์ขุนข้องไว้มากๆ จะทำให้จิตใจคนเราห่อสมรรถภาพ เสียคุณภาพของความเป็นคนที่ดี

จันทะ วิไลพัฒน์^{๘๕} ได้กล่าวถึงลักษณะของคุณธรรมด้านความเสียสละไว้ได้ดังนี้
การกระทำที่แสดง ถึงไมตรีจิตความมีน้ำใจ โอบอ ‘อมอารีต ‘อผู้อื่นคอยเอื้อเฟื้อ ‘อช่วยเหลือเกื้อกูลลดความเห็นแก่ตัวรู้จักแบ่งปัน ยอมเสียสิทธิ์หรือเสียสละสิ่งที่เราควรได้ ‘รับ หรือมีอยู่น้อยให้แก่ผู้อื่นร่วมบริจาคร่วมสร้างประโยชน์หรือกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ต่อสังคมและต่อส่วนร่วมด้วยความจริงใจโดยไม่หวังผลตอบแทน

สรุปลักษณะความเสียสละดังนี้

- ๑) การให้ทางกาย เช่น ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรการงานที่ไม่มีโทษ ไม่นิ่งดูตาย
- ๒) การให้ทางวาจา เป็นการช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งในทางโลกและทางธรรมช ‘วยเจรจาเป็นธุระให้สำเร็จประโยชน์
- ๓) การให้ทางกำลังสติปัญญา ช่วยแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมาช ‘วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่กระทำผิด ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบช ‘วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังปัญญา
- ๔) การให้ด้วยกำลังทรัพย์ แบ่งปันเครื่องอุปโภค บริโภคให้แก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้แบ่งปันเงินทองให้แก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้สละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล
- ๕) การให้ทางใจ ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุขไม่เอามาตจองเวรให้อภัยในความผิดของผู้อื่นที่สำนึกผิดระงับความไม่พอใจทำให้หนักแน่นไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งแวดล้อม

๒.๕.๓ ด้านความสามัคคี

ความสามัคคีเป็นหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ หากกลุ่มชนใดมีความสามัคคีปัญหาวางความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมต ‘านต่างๆ ในสังคมนั้นจะมี ‘้อยลงเพราะการ

^{๘๔} พระครูพุ่มศีลาภรณ์, ทศนะของนักเรียนตบทาบทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ปทุมธานีเขต ๒ ,วิทยานิพนธ์ ‘พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕.

^{๘๕} จันทะ วิไลพัฒน์, “การพัฒนาพฤติกรรมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการเสียสละของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โดยการใช้กระบวนการสร้างค่านิยม”, วิทยานิพนธ์การศึกษาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

แสดงออกด้วยความร่วมแรงกายใจกันเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นจึงต้องเข้าใจความหมาย ลักษณะและประเภทของความสามัคคีนี้ด้วย ว่างถูกต้องแล้ว การพัฒนาเยาวชน พัฒนาสังคม ประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ถึงทำความเข้าใจถึงความหมายลักษณะองค์ประกอบ และความสำคัญของสามัคคีดังนี้

(๑) ความหมายของสามัคคี

ความเจริญและความเสื่อมของสังคมมนุษย์ นั้น พิจารณาได้จากการร่วมแรงกายใจกันของเยาวชนและคนในสังคมนั้น ว่าเป็นอย่างไร มีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันแค่ไหน เป็นต้น โดยศึกษาให้เข้าใจถึงความหมายของคำว่าสามัคคีดังนี้

(๑)ความหมายในพระไตรปิฎก

ความสามัคคีตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของพุทธปรัชญาเถรวาทพอสรุปได้ ดังนี้
พระวินัยปิฎก ในพระวินัยปิฎกพระพุทธเจ้าตรัสถึงสังฆราชีสังฆเภท และสังฆสามัคคีของพระภิกษุสงฆ์ ไว้ดังนี้

พระอุบาลีเถระทูลถามพระพุทธเจ้า ถึงสังฆราชีสังฆเภท และสังฆสามัคคีพระพุทธเจ้าตรัสบอก โดยสรุปใจความแห่งพุทธพจน์ได้ว่า สังฆราชี หมายถึง ความร่ำวานของหมู่คณะหรือสงฆ์ ภิกษุกลุ่มหนึ่งเมื่อแบ่งออกแล้วได้ฝ่ายละไม่ถึง ๔ รูปหรือถึง ๔ รูปเพียงฝ่ายเดียว อีกฝ่ายมี เพียง ๒-๓ รูปเท่านั้น รูปหนึ่งเสมอให้จับสลาก โดยอ้างว่าเป็นธรรม เป็นวินัยเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ขอให้ขอบใจการจับสลากนั้น ถ้ามีการจับสลาก การแตกแยกเกิดขึ้น การทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆราชีแต่ไม่เป็นสังฆเภทและผู้ที่ทำสังฆราชีได้ มีเพียงพระภิกษุจำพวกเดียวกันนั้นคนอื่นทำไม่ได้”^{๘๖}

สังฆเภท : ความแตกกันของหมู่คณะหรือสงฆ์ ได้แก่งแย่งสงฆ์ให้แตกต่างกัน คือทำลายพระสงฆ์ ผู้พร้อมเพรียงกันในสีมาเดียวกันในวัดใดวัดหนึ่ง ให้แตกเป็นก “กจนถึงไม่มีร่วมอุโบสถสังฆกรรม ต้องแยกออกทำอุโบสถสังฆกรรมหรือปวารณากรรมหรือสังฆกรรมอื่นๆ เป “น ๒หมู่” “ถ้ามีพระภิกษุจำนวนมากกว่า ๔ รูปขึ้นไป รูปหนึ่งนำเรื่องธรรม เรื่องวินัย พุทธภาษิต พุทธจริยา ๗๖ พุทธบัญญัติอาบัติต่างๆ มาเสนอให้ “จับสลากด้วยเรื่องดังกล่าวจนสงฆ์ ๒ฝ่ายแตกต่างกัน ไม่ร่วมอุโบสถปวารณา สังฆกรรมต่างๆ ร่วมกัน”การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆเภทคือการทำสงฆ์ให้แตกกันเป็นอนันตริยกรรม”^{๘๗}

ส่วนสังฆสามัคคี ได้แก่วสามัคคีปรองดองกันความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะ หรือสงฆ์การกระทำที่เรียกว่า “สังฆสามัคคี” คือการนำเอาธรรม วินัย เป็นต้น มากล่าวตามความ เป็นจริงช่วยให้เกิดความสามัคคีฉันท์ กันในหมู่คณะสงฆ์หรือสงฆ์ มีการพร้อมเพรียงกันทำสังฆกรรมต่างๆ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆสามัคคี”^{๘๘}

สำหรับสามัคคีธรรมนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ความพร้อมเพรียงของสงฆ์เป็นเหตุให้ เกิดสุข

และบุคคลผู้นุเคราะห์สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว

^{๘๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๑/๒๑๒.

^{๘๗} อง.ฉก. ๓/๘๖๑/๑๕๕, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๒/๒๑๔-๒๑๕.

^{๘๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๓/๒๑๕.

ผู้ยินดีในความพร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม

ย่อมไม่พลาดจากธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ

ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกาล เพราะสมานสงฆ์ให้สามัคคีกัน^{๘๙}

สรุปได้ว่าทั้งสังฆราชาและสังฆเภท จัดเป็น การกระทำที่ไม่ดีต่อตนเองและคนอื่น ในส่วนรวมมีผลเป็นความทุกข์ ทั้งในชาตินี้และชาตินี้ ส่วนสังฆสามัคคีจัดเป็น การกระทำที่ดีมี ประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่นในหมู่คณะ มีผลเป็นความสุขกายสบายใจ ไร้ปัญหาแตกแยกไร้ปัญหาต่างๆในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ในโลกปัจจุบันและโลกหน้า ฉะนั้น สังคมใดต้องการความ สงบสุข ความเจริญ เจริญรุ่งเรือง ก็พึงพยายามอบรมสั่งสอนให้ ผู้คนในสังคมของตนมีความ สามัคคีกัน มีความเมตตา รักใคร่ช่วยเหลือกันในเรื่องต่างๆ เพราะความสมปรารถนาในสิ่งที่สังคม ต้องการก็ย่อมเกิดจากความ สามัคคีของผู้คนในสังคม อย่างไรก็ตาม พระวินัยปิฎกนี้มีการกล่าวถึง การกระทำที่ผิดควรประพฤติ ปฏิบัติการกระทำที่ไม่ดีเป็นพฤติกรรมที่ควรหลีกเลี่ยงเสียไม่ว่า การกระทำซึ่งทั้งหมดก็คือแนวทางแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีธรรมมีความสุขนั่นเอง

(๒) ความหมายตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่าความสามัคคี และคำอื่นๆ ที่ มีความหมายคล้ายคลึงกันไว้ดังนี้

ความสามัคคีหมายถึงความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกันกิริยาพร้อมเพรียงกัน ทำร่วมมือร่วมใจกัน^{๙๐}

สมัครสมาน หมายถึง เชื่อมสามัคคี เช่น จะหาการงานอะไรขอให้ สมัครสมานกัน^{๙๑}

ปรองดอง หมายถึง ออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกันตกลงกันด้วยความ ไกล่เกลี่ยตกลงกันด้วยไมตรีจิต^{๙๒}

สมานฉันท์ หมายถึง ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน มีความเห็นเป็น สมานฉันท์^{๙๓}

ร่วม หมายถึง มีส่วนรวมอยู่ด้วยกัน เช่น ร่วมกิน ร่วมนอน มีส่วนรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเช่น ร่วมใจ ร่วมสามัคคี มีส่วนร่วมในที่แห่งเดียวกัน เช่นร่วมโรงเรียน ร่วมบ้าน ร่วมห้อง ร่วมหอ มีส่วนร่วมในภาวะหรือสถานเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมชาติ มีศัตรูร่วมกัน ทำบุญร่วมญาติ ร่วมเป็นร่วมตาย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมชะตากรรม ร่วมใจ หมายถึง มีความสำนึกคิดอย่างเดียว เช่น เพื่อนร่วมใจร่วมมือ หมายถึง พร้อมใจช่วยกัน^{๙๔}

ฉะนั้นความหมายของคำว่า สามัคคี ตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ จึงหมายถึงสภาวะทางกาย วาจาและใจของหมู่ชนในสังคมนั้นออกมาเป็นหนึ่งเดียวในการประพฤติปฏิบัติตามข้อบังคับและละเว้นข้อที่ห้ามเพื่อนำมาซึ่งสันติสุข ความเจริญรุ่งเรืองของสังคมนั้นๆ

^{๘๙} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๕๔/๒๑๗.

^{๙๐} พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ,พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๘.

^{๙๑} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๑๒๙.

^{๙๒} เล่มเดียวกัน, หน้า ๖๕๒.

^{๙๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๙๒๖.

^{๙๔} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๑๗๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ^{๔๕} ได้ให้ความหมายของคำว่า “สามัคคี” ไว้ว่า “สามัคคี” หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สมานฉันท์ หมายถึงมีความพอใจร่วมกันพร้อมใจกัน”

พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตโต ^{๔๖} ได้ให้ความหมายความสามัคคีไว้ว่าความสามัคคี หมายถึง ความ พร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้งวิวาทบาดหมางกัน ความสามัคคีมีด้วยกัน ๒ ประการ คือ ๑)ความสามัคคีทางกาย ได้แก่การร่วม แร่งร่วมใจกันในการทำงาน ๒)ความสามัคคีทางใจได้แก่ การร่วมประชุมปรึกษาหารือกันเมื่อเกิดปัญหาขึ้น

สรุปได้ว่าความสามัคคีหมายถึงการแสดงออกซึ่งความร่วมน้ำหนึ่งใจร่วมแรงทางกายทางวาจาความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกันร่วมน้ำหนึ่งใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการเกิดงานอย่างสร้างสรรค์ปราศจากการทะเลาะวิวาทไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ปฏิบัติกิจกรรมตามข้อตกลง ไม่มีการแบ่งแยกยอมรับในศักยภาพของเพื่อนการปฏิบัติหน้าที่ของผู้คนได้รับความหมายผู้นำและความตั้งใจจริงของผู้คนในสังคมไทยเป็นหลัก ความสามัคคี ที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ จึงจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

๑)คุณลักษณะของความสามัคคี

ลักษณะของความสามัคคีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ใช้คำว่าสังฆสามัคคีซึ่งมีลักษณะความสามัคคีปรองดองกัน ความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะหรือสงฆ์ การกระทำที่เรียกว่า “สังฆสามัคคี” คือการนำเอาธรรมวินัยเป็นต้นมากกว่าตามความสามัคคีเป็นจริง ช่วยให้เกิดความสมานฉันท์กันในหมู่คณะหรือสงฆ์มีการพร้อมเพรียงกันทำสังฆกรรมต่างๆการกระทำเช่นนี้ เรียกว่า “สังฆสามัคคี” ^{๔๗} นอกจากนี้ยังมีคุณลักษณะของนักวิชาการที่ได้อธิบายถึงคุณลักษณะของความสามัคคีไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ^{๔๘} ได้กล่าวว่า ความสามัคคีของมวลมนุษย์ว่าทุกคนสามารถปฏิบัติได้ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อความสงบ ความเจริญของโลก มนุษย์ทุกคนสามารถร่วมมือกัน มีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการสร้างสรรค์โลกได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เพราะหลักธรรมดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนเป็นพรหม คือเป็นผู้สร้างสรรค์อภิบาลโลก ช่วยกันบำรุงรักษาโลกนี้ให้มีสันติสุข ด้วยเรี่ยวแรงความพากเพียรของมนุษย์เองโดยไม่ต้องรอเทพเจ้าหรืออำนาจวิเศษใดๆมาบันดาลให้

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ,พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๔. ป.๕.๙)

^{๔๖} พระราชสุธี(โสภณ โสภณจิตโต ป.๕.๙) , เจ้าอาวาสเทวราชกุญชรวิหาร , ความสามัคคี, แหล่งข้อมูล <http://www.Matichon.co.th/Khaosod/Vi...MHdOeTB3T1E9PO>, (๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๒).

^{๔๗} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๕๔/๒๑๗.

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , กรณีธรรมกาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์พิมพ์อำไพ, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒๖.

พระราชนิเวศน์สิริสัมพันธ์ (หลวงปู่เทสก์เทสรัง) ได้กล่าวว่าคุณลักษณะ
ของความสามัคคีไว้ดังนี้

ความพร้อมเพรียงของหมู่ 'คณะตั้งแต่' สองคนขึ้นไปเรียกว่า 'คณะสี่คนขึ้นไปเรียกว่า 'า
หมู่ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะเป็นความสุขอย่างยิ่ง คนยิ่งมากขึ้นไปจะเป็น ๒๐ หรือ ๕๐ คน หรือ
๑๐๐ คน มีความสามัคคีกัน ยิ่งได้ 'ความสุขมาก ส 'วนร่างกายของเราก็เหมือนกัน ทุกชั้นทุกส 'วน
ถ้าหากขาดความสามัคคีนี้คิดเดียวเป็ นต้นว่าแขนทั้งสองหยุดไม่ทำงาน เหตุนี้ เราควรอดควรทนต่อ
เหตุการณ์ เมื่อมีจิตใจต่างกัน มีกิริยาอาการต่างกัน จึงควรอดอย 'างยิ่งอย่าเอาอารมณ์ 'องตนควร
คิดถึงอกเราอกเขาบ้างถ้าหากเราเอาแต่อารมณ์ของตนแล้ว จะแสดงความเหลวไหลเลวทรามของตน
แก่ หมู่คณะเป็นเหตุให้เสียคน เพราะชื่อเสียงยังกระจายออกไปทั่วทุกทิศ เสียหายหลายอย 'างหลาย
ประการ สิ่งใดที่ไม่ 'สบอารมณ์ของเรา จงยับยั้งตั้งสติตั้งจิต พิจารณาให้ 'ดีเสียก่อนว่าสิ่งนั้น ถ้าเราพูด
หรือทำลงแล้วจะส่งผลดีและผลเสียแก่เราและหมู่คณะมากน้อยเพียงใดจึงคิดนึกและทำไม 'พลาดพลั้ง
จะไม่เสียคน ให้อดที่ใดของเราเ็นเองความอดทนเป็ นคุณธรรมที่จะนำบุคคลในอันที่จะละความชั่วได้ 'า
ทุกประการ ส่งผลให้สมานมิตรกันทั่วโลกได้อีกด้วยนั่นคือหากผู้คนในสังคมไม่มี ศีล ๕ ปัญหา 'วนวาย
ต่างๆ จะต้องเกิดมีอย 'างแ่นอน ฉะนั้นการที่จะช 'วยให้สังคมหรือโลกทั้งหมดยู 'ด้วยกันอย 'างมี
ความสุขนั้น ผู้คนจำต้องปฏิบัติตามหลักศีลธรรมอันดีงามในทางพระศาสนา

ประเวศ วะสี^{๑๐๐} ได้กล่าวถึงลักษณะของสามัคคี อันแสดงถึงความเข้ มแข็งของชุมชน
ไทยต้องประกอบด้วยองค 'ธรรม ๕ ประการจึงจะสามารถสร 'างความสามัคคีปรองดองนำไปสู่ 'ความ
เจริญของชาติบ้านเมืองได้ดังนี้

ในการสร 'างสังคมสันติประชาธรรม ให้ 'สำเร็จต้องคำนึงถึง องค์ 'ประกอบหรือขันธ 'ของ
สังคมให้ ครบทั้ง ๕ คือศีลธรรมเข้ มแข็ง ป 'ญญาเข้ มแข็ง เศรษฐกิจถูกต 'อง รัฐถูกต 'องและสังคม
เข้ มแข็งทั้ง ๕ คือ เบญจขันธ 'ของสังคม ขันธ '๕ มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงและมีผลถึงกันต 'องพัฒนา
ให้ครบทั้ง ๕ ประการอย 'างเชื่อมโยงกันจึงจะเกิดสังคมสันติประชาธรรมมีความสามัคคีปรองดองกัน
จากคุณลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า หากสังคมใดต้องการความเจริญรุ่งเรือง ไม่ว่าด้านใด
ก็ตาม เป้าหมายแรกที่ต้องปฏิบัติก็คือ ทำสังคมให้ 'เข้ มแข็ง ทำให้ผู้คนในสังคมนั้นมี 'ศักยภาพทาง
กระทำ ทางความคิดเกิดความสามัคคีปรองดองกันฉันท 'พื้ 'นังรู้ดีรู้ชั่วในสิ่งต 'างๆได้ พร้อมทั้งมี
การศึกษาปฏิบัติตามความรู้ 'ที่ดีนั้น โดยแบ 'งภาระหน้าที่ของผู้คนในสังคมว่าต้องรับผิดชอบ เช 'นใน
ครอบครัวก็เป็นหน้าที่ของบิดมารดา ในโรงเรียนเป็ นหน้าที่ของครูอาจารย์ใน สังคมอื่นๆ เป็นหน้าที่
ของนักบริหารสถาบันทางสังคมเหล่านั้นรับผิดชอบ เป็นต้น

^{๑๐๐} พระราชนิเวศน์สิริสัมพันธ์ (หลวงปู่เทสก์เทสรัง), ความสามัคคี. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
[http://www.dhammadjak.board/viewtopic.php=๑๕๐\(๑ สิ่งทาคม ๒๕๕๒\).](http://www.dhammadjak.board/viewtopic.php=๑๕๐(๑%20สิ่งทาคม%20๒๕๕๒))

^{๑๐๑} ประเวศ วะสี ,ยุทธศาสตร์ 'ชาติเพื่อความเข้ มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม ,
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๖๔-๖๕.

๑) ประเภทของความสามัคคี

คนที่ใจสามัคคีกันนั้น ถึงแม้ว่าจะอยู่ห่างกันคนละทิศ คนละเมืองหรือคนละประเทศชาติ แต่มีจิตใจรักใคร่นับถือกัน ก็จัดว่ามีใจสามัคคี เมื่อกล่าวถึงประเภทแล้วความสามัคคีมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) ความสามัคคีทางกาย คือ การทำงานด ้วยกำลังกาย คนที่ช วยกันแบกหามหรือนักศึกษามาชุมนุมกันเพื่อทำกิจกรรมอย ่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่ ามีความสามัคคีทางกาย พฤติกรรมอย่างนี้ตรงกับที่เราแปลความสามัคคีว่ ่า “ความพร้อมเพรียง”นั่นเอง กล ่าวคือหมู่ สัตว์ผู้อาศัยแผ่ นดินอยู่อาศัย ย่อมเป็นต่า ๆกันโดยสัญชาติโดยภาษาโดยรูปพรรณสัณฐานภายนอกและโดยใจโดยอัธยาศัย โดยคุณสมบัติโดยธรรม ความสามัคคีทางกาย เช่น “ต่าคนต่าประพฤติกรรมให้ เป็นคนสงบกาย สงบวาจา การทำ การพูด การคิดอย ่างใด ย่อมเป็นไปเพื่อสันติ เว้นจากการเบียดเบียน ชักนำเพื่อกายสามัคคีเว้นการทะเลาะวิวาท เว้นกล่าวถ้อยคำอันไม่สุภาพ นึกในทาง เมตตากรุณา

(๒) ความสามัคคีทางใจ หมายถึง คนที่มีความรักใคร่ นับถือกัน ใจตรงกัน และหวังดีต่อกัน หากมีปัญหาว่ ากายสามัคคีทำได้ง่าย หรือใจสามัคคี ทำได้ยากแต่ถ้าใช้คำว่า “สามัคคีธรรมก็ต้องถือว่าจิตใจเป็นสำคัญ คือใจสามัคคีนั้นเลิศประเสริฐน่”^{๑๐๑}

สรุปว่ ่า ความสามัคคีสามารถประพฤติปฏิบัติได้ใน ๒ ทาง ได้แก่ทางกายกับทาง จิตใจแต่ความสามัคคีทางจิตใจ ซึ่งเป็นผลมาจากปัญญาที่ใคร่ครวญ มีสติรอบคอบของผู้คนใน สังคม ถือว่ ่าสำคัญที่สุดต่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ของสังคม เพราะหากมีแต่ ‘ความสามัคคี ทางกายโดยไร้สติปัญญาแล้วความสามัคคีนั้นก็อาจเปล่าประโยชน์หรือไม่ได้รับผลเท่าที่ควรและ ยังอาจนำไปสู่ความสามัคคีที่ผิดได้ การร่วมมือกันด้วยความสามัคคีอันชอบธรรมทั้งทางโลกและ ทางธรรม

๑) ศักยภาพของบุคคลในการปฏิบัติสามัคคีธรรม

ศักยภาพของบุคคลหรือของมวลมนุษย ‘ ในการประพฤติปฏิบัติตนด ้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อบรรลุถึงความสุขด้วยตนเอง เพื่อผู้อื่น และเพื่อสังคมส่วนรวม ดังนี้

(๑) ในการกระทำเพื่อตนเอง ศักยภาพของบุคคลในการกระทำเพื่อตนเอง เป็นศักยภาพที่เน้นถึงการควบคุม ดูแล และส่งเสริมชีวิตของตนเองให้มีการกระทำหรือพฤติกรรมต่า ๆ ที่ถูกต้องดีงาม ทั้งทางโลก มีกฎ กติกา ระเบียบเพราะแบบแผนและทางธรรม ซึ่งการกระทำเพื่อตนเองมีอยู่ ๓ ประการได้แก่

๑.๑) การควบคุมตนเอง ได ้แก่ความเพียรพยายามในการพัฒนาชีวิตของตนให้พ้นจากอำนาจของอกุศลมูลทั้งหลายเรียกว่ ่า มีความสามารถในการปกครองควบคุมตนเองได้

๑.๒) การพึ่งตนเองคือการกระทำที่สะท้อน มาจากความสามารถ ในการควบคุมตนเองได้เช่น เมื่ออยู่ในวัยเรียนมีการเอาใจใส่ต่อการเรียน เมื่อเรียนจบก็สามารถประกอบสัมมาชีพรู้จักครองตนครองคน และครองงาน สามารถบริหารตน เตือนตน ได้เป็นต้น

^{๑๐๑} ชัยวัฒน์ อัดพัฒนและวิธาน สุชีวกุปต์, **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๙.

(๒) ในการกระทำเพื่อผู้อื่น ศักยภาพของบุคคลในการกระทำเพื่อผู้อื่น คือหลักประกันของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติมีความสามัคคีปรองดองกัน ตามที่คณะพระพุทธรศาสนาเน "นถึงการไม่เบียดเบียนตน คนอื่นและสรรพสัตว์ ทั้งปวงอย่างไรก็ดีเมื่อบุคคลมีศักยภาพ มีความสามารถกระทำเพื่อตนได้ การกระทำที่ดังาม ถูกต้องต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันและสรรพสัตว์ ก็แสดงถึงความเสมอกันในแง่ต่างๆ ดังนี้

๒.๑) ความเท่าเทียมกัน ได้แก่การกระทำที่มุ่งส่งเสริมความไม่เบียดเบียนกัน การไม่ กดขี่ข่มเหงแต่มุ่งส่งเสริมการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติมีความพร้อมเพรียงกันในการกระทำต่างๆ

๒.๒) ความชอบธรรม ได้แก่การประพฤติปฏิบัติ "อกันระหว"างมวลมนุษย"ในสังคมที่ตนอยู่ร่วมกันอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีอคติความลำเอียง ไม่มีความโลภ ความโกรธ และความหลงเข้าครอบงำจิตใจ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้องและเที่ยงตรง

๒.๓) ความเป็นพี่น้องกัน ได้แก่การกระทำที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ ความเข้าใจที่ดีต่อกัน และกันของผู้คนในสังคม เช่นข้าราชการไม่เลือกปฏิบัติตามใจชอบของตน แต่ปฏิบัติหน้าที่ เพื่อมุ่งความปรองดองสมานสามัคคีของประชาชนเป็นหลัก อยู่ร่วมกันอย่างพี่น้อง โดยยึดหลักพรหมวิหาร ๔ ประการเป็นแนวทางปฏิบัติ

(๓) ในการกระทำเพื่อสังคม "นวนรวม สังคมคือการอยู่ "ร่วมของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันหรือเป็นแบบแผนเดียวกัน ขนาดของสังคมมีตั้งแต่สังคมขนาดเล็ก เช่น สังคมของหน่วยงาน สังคมภายในโรงเรียน สังคมในชุมชน ไปจนถึงสังคมขนาดใหญ่ " ซึ่งได้แก่ สังคมระดับประเทศระดับภูมิภาคเป็นต้น การดำรงชีวิตของคนในแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน เช่นการศึกษา อาชีพ รายได้ และศาสนาเป็นต้น ส่วนปัจจัยภายนอกเช่น ความต้องการของสังคมที่ใหญ่ "กว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นต้น

จากการศึกษาสรุปได้ว่าศักยภาพของบุคคลหรือของมวลมนุษย"ในการประพฤติปฏิบัติตน ด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อบรรลุถึงความสุขด้วยตนเองเพื่อผู้อื่น และเพื่อสังคม ส่วนรวม รวมถึงการควบคุม ดูแล ส "งเสริมชีวิต เป็นหลักประกันของการอยู่ "ร่วมกันอย่างสันติมี ความสามัคคีปรองดองกันในสังคมส่วนรวม มีวัฒนธรรมความเชื่อและวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันหรือ เป็นแบบแผนเดียวกัน

๑) ความสำคัญของสามัคคี

ขึ้นชื่อว่า สามัคคีธรรม ที่เป็นธรรมแล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดความสุข ความเจริญของหมู่"ชนในสังคมในชาติดังพระพุทธภาษิตที่ว่า

"สุขา สงฆสส สามัคคี"^{๑๐๒} ความพร้อมเพรียงของหมู่"ให้เกิดสุข"^{๑๐๓} อันได้แก่ความพร้อมเพรียงของหมู่"ชน และความพร้อมเพรียงทำให้เกิดความสุข

ความสำคัญของสามัคคีธรรม สรุปได้ดังนี้

^{๑๐๒} วิ.จุ.(บาลี) ๗/๔๑๐/๒๐๘

^{๑๐๓} อภ. ทสก.(ไทย) ๒๔/๔๐/๖๙.

- ๑) ช่วยให้นมนุษย์มีจิตใจประกอบด้วยเมตตากรุณา
- ๒) ช่วยให้การกระทำผิดด้วยความโลภ ความโกรธความหลงลดลง เบาบางลง
- ๓) ช่วยให้เห็นคุณค่า ความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน
- ๔) ช่วยให้ประเทศชาติสามารถดำรงสภาพชั่วลูกหลานได้

ดังนั้น ความสำคัญของความสามัคคีนั้นต้องเป็นไปในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองคนอื่นและสังคมส่วนรวมได้

๒.๕.๔. ด้านการทำงานเป็นทีม

การทำงานเป็นทีมให้ประโยชน์มากต่องานของส่วนรวม และยังช่วยพัฒนาผู้เข้าร่วมกิจกรรม พร้อมๆ กัน จึงควรส่งเสริมให้มีการทำงานเป็นทีมให้มากขึ้น ผู้ที่ต้องการพัฒนาด้าน ควรแสวงหาโอกาสเข้าร่วมทำงานกับผู้อื่นในทุกงาน ที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะใน วยเรียน การแสวงหาโอกาสทำกิจกรรมทุกรูปแบบกับเพื่อนๆ ก็จะช่วย วยพัฒนาความสามารถในการทำงานเป็นทีมได้มาก

๑) ความหมายของการทำงานเป็นทีม ได้มีนักวิชาการและผู้รู้ได้ให้หมายของการทำงานเป็นทีมไว้ดังนี้

วิภาพร มาพบสุข^{๑๐๔} ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม ว่าการทำงานเป็นทีม คือ การที่บุคคลมากกว่า ๑ คน มารวมตัวกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกัน แบ่งหน้าที่กันและมีปฏิกริยาและการรับรู้ต่อการรวมกันเพื่อทำงานใดงานหนึ่งให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย

ปริญญ์ ตันสกุล^{๑๐๕} ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีมว่า การทำงานเป็นทีม หมายถึงกลุ่มคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมารวมตัวกันเพื่อทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆอย่างให้สำเร็จร่วมกัน

สมชาติ กิจยรรยง^{๑๐๖} ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีมว่าการทำงานเป็นทีม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีการประสานงานกัน ร่วมมือกันร่วมใจกันด้วยความสามัคคีมีเป้าหมายร่วมกันไว้วางใจกัน ในขณะเดียวกัน

สุริย์พร พึ่งพุทธคุณ^{๑๐๗} ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม ว่าการทำงานเป็นทีม การมีจุด มุ่งหมายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การร่วมมือกันทำงานไปในทิศทางเดียวกัน สมาชิกในทีม ต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเองและทีมต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง

เอกชัย กี่สุขพันธ์^{๑๐๘} ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีมว่าการทำงานเป็นทีม ความสำเร็จในการทำงานเป็นทีมไม่ได้เกิดจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งในองค์ การตามลำพัง แต่เกิดจาก

^{๑๐๔} วิภาพร มาพบสุข, มนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑๔.

^{๑๐๕} ปริญญ์ ตันสกุล, ทำไมทีมไม่เวิร์ค, (กรุงเทพมหานคร : จิตจักรวาล, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^{๑๐๖} สมชาติ กิจยรรยง, เกมและกิจกรรมเพื่อพัฒนาคนและองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๐), หน้า ๖๔.

^{๑๐๗} สุริย์พร พึ่งพุทธคุณ, การบริหารจัดการทีมงาน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมมกลการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๗-๒๑๗. ๘๔

พลังและคุณภาพของความร่วมนี้อาจรวมถึงการประสานงานของทุกคน และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องยิ่งถ้าเป็นสังคมธุรกิจการบริหารและการตลาดสมัยใหม่ นั้น ได้มีการยอมรับแล้วว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของโลก ซึ่งความสำเร็จดังกล่าว เป็นผลที่เกิดจากการทำงานร่วมกันเป็นทีมทั่วทั้งองค์การนั่นเอง

วีระวัฒน์ พงษ์พวยอม^{๑๐๙} ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม ว่าการทำงานเป็นทีม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยสมาชิกต้อง เสียสละความจำเป็นส่วนตัวเท่านั้นที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

วิชัย โสสุวรรณจินดา^{๑๑๐} ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม ว่าการทำงานเป็นทีม คือทีมงานที่มีการประสานกัน ความร่วมมือร่วมใจกันทำงานเป็นหมู่หนึ่งใจเดียวกัน มีความสามัคคี ทุกคนพอใจในงานที่ทำและมีความพอใจในเพื่อนร่วมงาน รวมพลังกันทำงานเพื่อผลงานรวม มากกว่าผลการปฏิบัติงานของแต่ละคน

ชาญชัย อาจินสมาจาร^{๑๑๑} ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีมว่า การทำงานเป็นทีม หมายถึงการรวมตัวของคนหลายคน มีปฏิสัมพันธ์ ‘ต่อกันอย่างสม่ำเสมอใน ‘ช่วงเวลาหนึ่งคนเหล่านั้นจะมีการรับรู้ในตนเองว่า พวกเขาขึ้นต่อกันในอันที่จะปฏิบัติการเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน มีการตั้ง ‘ข้อสังเกตว่า ทีมงานก็คือ กลุ่มเพียงแต่ ต้องการจะเน้นให้เด่นชัดว่าเป็นกลุ่มทำงาน ซึ่ง สมาชิกทุกคนมีภารกิจที่จะต้องทำงานประสานกัน ตามบทบาทของตนเพื่อที่จะให้ภารกิจนั้นบรรลุเป้าหมายร่วมกันของกลุ่ม

จากความหมายของการทำงานเป็นทีมจากนักวิชาการที่ไ้มานั้น สรุปความได้ ว่าการทำงานเป็นทีม หมายถึงการให้ความร่วมมือช่วยเหลือสนับสนุน ร่วมแสดงความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็น แก้ปัญหาอุปสรรคที่พบในระหว่างทำกิจกรรม ร่วมนั้นเป็นหมู่คณะแสดงบทบาทผู้นำผู้ตามได้อย่างเหมาะสม

๑) ประเภทของทีม

ชาญชัย อาจินสมาจาร^{๑๑๒} การแบ่งประเภทของทีมมีหลายเกณฑ์แต่ที่นิยมคือแบ่งเป็นทีมรูปนัยและทีมอรูปนัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

(๑) ทีมรูปนัย (Formal Team) เป็นทีมที่ก่อตั้งขึ้นตามสายงานขององค์กร เพื่อปฏิบัติงานตามเป้าหมาย สมาชิกจะมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ แบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

^{๑๐๘} เอกชัย กี่สุขพันธ์, **หลักการบริหารการศึกษาทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : องค์กรศิลปกรรมการพิมพ์.๒๕๒๗), หน้า ๙๕.

^{๑๐๙} วีระวัฒน์ พงษ์พวยอม, **ทำงานเป็นทีม**, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยุคชั่น, ๒๕๓๖), หน้า ๕๕.

^{๑๑๐} วิชัย โสสุวรรณจินดา ,**การพัฒนาทีมงานให้ มีประสิทธิภาพ** :ความลับขององค์กร การ , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมนิติ, ๒๕๓๕), หน้า๙๕.

^{๑๑๑} ชาญชัย อาจินสมาจาร, **ทักษะการพัฒนาทีมงาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑-๕๔.

^{๑๑๒} อ้างแล้ว

(๑.๑) ทีมตามหน้าที่ (Functional Team) ประกอบด้วยผู้บังคับ(หัวหน้าทีม) และผู้ใต้บังคับบัญชา (ลูกน้อง) ซึ่งเป็นแผนกหรือฝ่ายในองค์กรนั่นเอง เช่นฝ่ายการเงินฝ่ายธุรการฝ่าย อาคารสถานที่ เป็นต้น สมาชิกในทีมมักมีประสบการณ์ และการศึกษามาในทำนองเดียวกันมีการ ทำงานประจำกันตามหน้าที่หน้าที่หลักของทีมจะไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง สมาชิกในทีมก็ตาม การบริหารงานในทีมมักเป็นแบบส่วนร่วมโดยหัวหน้าและลูกน้องร่วมกันวางแผนการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในทีมงาน หัวหน้าจะมีอำนาจสั่งการและลูกน้องร่วมกันวางแผนการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในทีมงาน หัวหน้าจะมีอำนาจสั่งการตามสายงานของทีมและหัวหน้ายังมีหน้าที่ประสานงานกับหัวหน้าฝ่ายอื่นๆของทีมอีกด้วย

(๑.๒) ทีมเฉพาะกิจ (Task Team) เป็นทีมงานสำหรับหน้าที่พิเศษเฉพาะสถานการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากหน้าที่ประจำ สมาชิกในทีมจะประกอบด้วยบุคคลจากหลายๆฝ่าย เพื่อร่วมทีมเป็นคณะทำงาน โดยภารกิจจะสิ้นสุดก็ต่อเมื่อเมื่องานที่ได้ รับมอบหมายสำเร็จเช่น คณะกรรมการการจัดงานวันฉลองชัยชนะทำวสุรณารี เป็นต้น

(๑.๓) ทีมอำนวยการ (Standing Team) เป็นที่รู้จักกันในฐานะกรรมการอำนวยการมีหน้าที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกและให้ คำปรึกษาในการดำเนินงานองค์ การซึ่ง เรามักจะเรียกทีมประเภทนี้ว่า “บอร์ด” ถือว่าเป็นทีมถาวรเพราะต้องทำงานต่อไปเรื่อยๆ แต่สมาชิกในทีมจะหมุนเวียนกันเข้ามารับผิดชอบตามระเบียบวาระ เช่น บอร์ดองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย เป็นต้น

(๒) ทีมออรุณัย (Informal Team) เป็นทีมที่รวมตัวกันโดยอาศัยความสมัครใจ เมื่อมีความสนใจร่วมกัน กิจกรรมที่กระทำอาจเพื่อความบันเทิง เพลิดเพลิน สนุกสนาน หรืองานก็ได้ เช่น ชมรมส่องนก ชมรมตกปลา ชมรมจักรยาน ชมรมขับเค็ลเลื่อนสัลลือ เป็นต้น

จากการศึกษาประเภทของทีมสรุปได้ “ว่าทีมนิยมแบ่งเป็นทีมออรุณัย เป็นทีมที่ก่อตั้งขึ้นตามสายงานขององค์การ เพื่อปฏิบัติงานตามเป้าหมายสมาชิกจะมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็น ทางการทีมออรุณัยเป็นทีมที่รวมตัวกันโดยอาศัยความสมัครใจเมื่อมีความสนใจร่วมกัน กิจกรรม ที่กระทำอาจเพื่อความบันเทิง เพลิดเพลิน สนุกสนาน และงาน

๑) หลักการทำงานเป็นทีม

ชาญชัย อาจิณสมการ^{๑๓๓} กล่าวว่าหลักการการทำงานเป็นทีมที่สำคัญ มี ๒ ประการดังนี้

(๑) สมาชิกในทีมต้องมีการตอบรับและยอมรับผลสะท้อน หรือการตอบรับของสมาชิกอื่นๆ ในทีมงานที่มีประสิทธิภาพต้องให้สมาชิกในทีมรู้สึกสบายใจที่จะให้การตอบรับนั้นคือบรรยากาศของการทำงาน ต้องไม่เป็นอุปสรรคหรือสิ่งกีดขวางต่อการที่สมาชิกจะให้ ปฏิบัติการตอบรับ หรือการแสดงความคิดเห็นใดๆ ถ้าผู้นำทีมแสดงการยอมรับการพิจารณาในทางสร ้างสรรค์ของสมาชิกในทีม ก็เป็นการสร้างบรรทัดฐานที่ดีในการทำงาน

(๒) การทำงานเป็นทีม ต้องกล่าวถึงรูปแบบการทำงานเป็นทีมที่ดีดังนี้

๑. ทุกคนช่วยกันผลักดันไปในทิศทาง เดียวกัน
๒. การได้รับสิ่งสนับสนุนเสมอเมื่อต้องการ

^{๑๓๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๕

๓. การที่มีคนยอมรับในความสามารถ
๔. การละเว้นในการทำสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ส่วนตัว
๕. การได้รับความช่วยเหลือเฉพาะในเวลาที่ต้องการเท่านั้น
๖. ความรู้สึกดีใจที่ได้พบและวิสาสะกับเพื่อนร่วมงานในที่ทำงาน
๗. ทุกคนช่วยกันแก้ไขวิกฤตการณ์
๘. ทุกคนเต็มใจรับมือกับวิกฤตการณ์โดยปราศจากเสียงบ่น
๙. การรับผลแห่งความสำเร็จและล้มเหลวร่วมกัน
๑๐. ความรู้สึกพอใจที่สามารถเข้ากับเพื่อนร่วมงานได้เป็นอย่างดี
๑๑. การขอความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานในสิ่งที่เขาพอจะให้ได้
๑๒. การที่ทุกคนได้รับความสำเร็จร่วมกันมีความเสมอภาค
๑๓. ไม่ลังเลใจในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เห็นแล้วว่ามีคุณค่าและสร้างสรรค์
๑๔. การแบกรับภาระร่วมกัน
๑๕. ทุกคนทำงานเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน
๑๖. ความไว้วางใจและเปิดเผยในขั้นหนึ่ง ซึ่งมีการติดต่อสื่อสารกันโดยทั่วถึง
๑๗. รู้ว่าใครกำลังทำอะไรและเมื่อไหร่
๑๘. การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่จำเป็นต้องรอให้เอ่ยปาก
๑๙. การเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

ณัฐพันธ์ เชจรนนท์ และคณะ^{๑๑๔} ได้กล่าวว่าทีมงานที่จะประสบความสำเร็จไว “ว่า จะต้องฝึกฝนทำงานร่วมกันจนเกิดความชำนาญ โดยตระหนักว่า สิ่งสำคัญคือ ความสามัคคีและความร่วมมือกันของสมาชิก มากกว่าที่สมาชิกแต่ละคนจะแยกกันเล่นบทบาทของตน พยายามแสดงความโดดเด่นของตนเพียงผู้เดียว โดยไม่สนใจสมาชิกอื่นในทีม กล่าวได้ว่าหัวใจของการทำงานเป็นทีมไม่อยู่ที่สมาชิกเก่งเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องอยู่ที่ความร่วมมือและพร้อมใจของสมาชิกในทีมที่ช่วยกันทำให้ทีมมีศักยภาพ

กล่าวโดยสรุป หลักการทำงานเป็นทีมเป็นการสร้างความร่วมมือร่วมใจในทีมงาน เพื่อให้ผลของการปฏิบัติงาน เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมีการติดต่อ กับทีมอื่นๆสม่ำเสมอเพื่อประสานกับสมาชิกแต่ละคนในทีม และควรจะได้ รับการกระตุ้นให้ติดต่อและทำงานร่วมกับสมาชิกของทีมอีกด้วย

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “จิตสาธารณะแนวพุทธของบุคลากรโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่๑๗” นี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า เอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

^{๑๑๔} ณัฐพันธ์ เชจรนนท์ และคณะ, การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร :เอ็กสเปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๗๔-๗๗.

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพรหมวิหาร ๔

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพรหมวิหาร ๔ พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ ดังนี้
พระมหาธีรยุทธ ธีรยุตโต (เกษตรสุนทร) ได้ศึกษาเรื่อง “อารมณ์สมณธรรมฐานในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า การแผ่เมตตาหรือเมตตาภาวนาควรปฏิบัติเป็นประจำ เพราะเมื่อมีเมตตาแล้ว ความโกรธ ความเกลียด ความอิจฉาริษยา ความอาฆาตพยาบาทจองเวรจองกรรม การเอาวัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหงกันก็จะลดน้อยลงหรือสูญสิ้นไป จิตใจปลอดโปร่งเป็นบุญเป็นกุศล^{๑๑๕}

พระมหาสงกรานต์ ธมมธโร (ขยันทำ) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเมตตาในพระไตรปิฎก” พบว่า หลักความมีเมตตาหรือความรักความปรารถนาดีใน พระพุทธศาสนา นั้นบุคคลจะต้องมีเมตตาแก่ตนเอง มีเมตตาต่อคนที่ตนรัก มีเมตตาแก่เพื่อนที่รักมาก มีเมตตาแก่เพื่อนที่รักปานกลางและมีเมตตาแก่ศัตรู^{๑๑๖}

พระมหาสมชาย สิริจินโท (หานนท์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สุมาน สุเมโธ) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้กล่าวถึงความหมายของหลักพรหมวิหาร ๔ ว่าเป็นการเจริญจิตภาวนาโดยธรรม ที่พึงแผ่ออกไปในสรรพ สัตว์ทั้งหลายโดยมีสติอย่างสม่ำเสมอไม่ประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต โดยมากเรียกว่าพรหมวิหาร๔ แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือคุณธรรมประจำตัวของท่านผู้มี จิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่ แยกออกได้ ๔ ประการ คือ

เมตตา คือ ความรัก ปรารถนาดี มีไมตรี อยากให้สรรพสัตว์มีสุขถ้วนหน้า

กรุณา คือ อยากช่วยเหลือสรรพสัตว์ ให้หลุดพ้นจากภาวะแห่งทุกข์

มุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่น ได้ดีมีสติเข้มแข็งเบิกบาน

อุเบกขา คือ มีใจเป็นกลางวางเฉยในอิฏฐารมณ์ และอนิฏฐารมณ์แล้วปราศจากอคติ คือ มีรักมีเกลียด^{๑๑๗}

พระมหาสุทธิชัย ฐิตชัย (ถาวรศิลป์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พรหมวิหาร ๔ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา” จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว สรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ หลายแห่ง ตามลักษณะของการจัดหมวดหมู่ทาง หลักธรรม พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญมากต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม เนื่องจากเป็นคุณธรรมอันดีงาม

^{๑๑๕} พระมหาธีรยุทธ ธีรยุตโต (เกษตรสุนทร) , “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอารมณ์สมณธรรมฐานในพุทธปรัชญาเถรวาท” , วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย) , ๒๕๔๗, หน้า ๒๑๖.

^{๑๑๖} พระมหาสงกรานต์ ธมมธโร (ขยันทำ) , “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเมตตาในพระไตรปิฎก” , วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย) , ๒๕๔๓, หน้า ๒๒๖.

^{๑๑๗} พระมหาสมชาย สิริจินโท (หานนท์) , “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สุมาน สุเมโธ)” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) , ๒๕๔๗, หน้า ๔๑.

เป็นหลักปฏิบัติที่มนุษย์พึงยึดไว้ประพฤติปฏิบัติต่อกันและกัน เพื่อความสงบสุขของผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม^{๑๑๘}

พระชัยชนะ ธมฺมทินโน (นาทองไชย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบหลักมนุษยชน กับสิทธิมนุษยชนทางพุทธศาสนา ศึกษาพบว่า “หลักพรหมวิหาร ๔ ได้ถูกกล่าวถึงใน พระอภิธรรมปิฎก ไว้ว่า ภิกษุในศาสนานี้เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภาพ สัจจากถามสัจจากอกุศลธรรมทั้งหลาย แล้ว บรรลุปฐมฌานที่สหระทาด้วยเมตตา ประกอบด้วยวิตกวิจารณ์มีปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ใน สมัยใด ผัสสะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้นสภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่ากุศล

การเจริญปฏิบัติเพื่อฌานที่สหระทาดด้วยกรุณาประกอบด้วยวิตกวิจารณ์มีปิติและสุขทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่สหระทาดด้วยกรุณา ประกอบด้วยวิตกวิจารณ์มีปิติและสุขอันเกิดแต่ วิเวกอยู่ในสมัยใด ผัสสะ อวิกเขปะมีในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า กุศล การเจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูป สัจจากถาม สัจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่สหระทาดด้วยมุทิตา ประกอบด้วย วิตก วิจารณ์มีปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ในสมัยใด ผัสสะ อวิกเขปะมีในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่ากุศล

การเจริญปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภาพ บรรลุจตุกฌานที่สหระทาดด้วยอุเบกขา ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัส และโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาอยู่ในสมัยใด ผัสสะ อวิกเขปะมีในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านั้นชื่อว่า กุศลจะเห็นได้ว่า การเจริญอัปปมัญญา ๔ ในพระอภิธรรมปิฎก คือ

เมตตา คือ ความปรารถนา อยากให้ เขามีความสุข มีจิตอันเป็นไมตรีต้องการให้เขามีความร่มเย็นในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้เขาพ้นทุกข์ใส่ใจในการปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ ความยากของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย

มุทิตา คือ ความยินดีปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขไม่ว่าชีวิตมนุษย์หรือสัตว์ที่เกิดมาร่วมโลกกันทั้งหลาย พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข

อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยความรักและความชัง พร้อมทั้งจะปฏิบัติตามหลักธรรม เพราะการเจริญอัปปมัญญา ๔ เป็นหลักมนุษยธรรมที่ประเสริฐถ้าหากว่า มนุษย์มีพรหมวิหาร ๔ จะต้องนำพาความสงบและสันติสุขมาสู่มวลมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย”^{๑๑๙}

พระมานิต เตชวโร (อุดนอก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รัฐศาสตร์แนวพุทธ : พรหมวิหาร ๔ กับนักปกครอง” จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว สรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ผู้นำ หรือนักปกครอง ถ้านักปกครองปฏิบัติตามย่อมได้รับความเคารพยกย่อง สรรเสริญ และเป็นที่รักที่พอใจของประชาชน แต่หากนักปกครองไม่ปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ปัญหาจะเกิดขึ้นใน

^{๑๑๘} พระมหาสุทธีชัย ติสฺโส (ถาวรศีล) , “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พรหมวิหาร ๔ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖.

^{๑๑๙} พระชัยชนะ ธมฺมทินโน , (นาทองไชย) , “ศึกษาเปรียบเทียบหลักมนุษยชนกับหลักสิทธิมนุษยชนทางพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๕๘), หน้า ๓๗.

การบริหารและการปกครองทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือประชาชนเกลียดชัง เพราะว่าหลักการปกครองตามหลักรัฐศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา มิได้มุ่งเน้นที่ระบบแต่เน้นที่ ตัวนักปกครองเมื่อนักปกครองมีคุณธรรม จริยธรรมในการบริหารและการปกครองแล้วย่อมทำให้รัฐ และประชาชนมีความสุขและชีวิตที่ดีได้ ไม่ว่ารัฐนั้นจะอยู่ในระบบการปกครองแบบใดก็ตาม^{๑๒๐}

จากงานวิจัยข้างต้นสรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ผู้นำหรือนักปกครอง ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาอันทำให้ผู้ที่ ปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารธรรม ๔ ข้อนี้ เป็นผู้มีคุณธรรม รู้จักให้อภัยเพื่อน ซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินชีวิตในสิ่งต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

ใจตนย์ ศรีวังพล^{๑๒๑} ศึกษาการประยุกต์ ‘หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสาของอาสาสมัครสวพ. ๙๑ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีจิตอาสาและโครงการอาสาเพื่อสังคมของสวพ.๙๑ ศึกษาหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับจิตอาสาในพุทธศาสนาและศึกษาการประยุกต์หลักธรรม ต่อการทำงานจิตอาสาของอาสาสมัครสวพ.๙๑ ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดทฤษฎีจิตอาสา เป็นแนวคิด ที่เป็นสากล ตามความหมายของคำว่า “อาสาสมัคร” ที่หมายถึงการเลือกกระทำความดีต่างๆ ที่เห็นว่า เป็นสิ่งควรกระทำ เป็นความรับผิดชอบต่อสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทนและการกระทำนี้ไม่ใช่ ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ ส่วนแนวคิดทฤษฎีจิตอาสาของอาสาสมัคร สวพ.๙๑ นั้นเป็นการทำงาน ในโครงการที่เกิดจาก หลอมรวมหลักพุทธธรรม ที่นำไปสู่การให้ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปัน บรรเทาทุกข์ ผ่านโครงการอาสาเพื่อสังคม ในส วนของหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับจิตอาสาใน พุทธศาสนา พบหลักธรรมที่ใช้ คือ ๑)พรหมวิหาร๔ หลักธรรมประจำใจ ไต ้แก่เมตตา อุเบกขา ๒) สังคหวัตถุ๔ หลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์ สังคม ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา และหลักธรรมที่ส่งเสริมการทำงานจิตอาสา โดยมีหลักไวยาวัจมัย หมายถึงการชวนช่วยช่วยเหลือ ตามกำลังทั้งนี้เพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านอันจะนำไปสู่ สังคมที่สงบเย็นเป็นประโยชน์ ร่วมกันสำหรับการประยุกต์หลักพุทธธรรม ต่อการทำงานจิตอาสาของอาสาสมัครสวพ.๙๑นั้น จาก การวิจัยพบว่ามี การประยุกต์การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันบรรเทาทุกข์มาใช้กับวิถี ชีวิตประจำวัน ในยุคปัจจุบันที่สับสนวุ่นวาย ได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนและการมีปัญญาที่จะ นำเอาหลักพุทธธรรมที่ เป็นหลักประจำใจคือ พรหมวิหาร๔ และสังคหวัตถุ๔ มาสงเคราะห์ สังคม เพื่อให้คนในสังคมได้รับ ประโยชน์ทั้งประโยชน์ตนคือความสุขใจ ที่ได้ช่วยสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ ทำให้เห็นถึงสัจธรรมของชีวิต ให้อภัยมากขึ้น ทุกข์น้อยลง

สุรชาติพย์ แก้วเกลี้ยง^{๑๒๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาจิตอาสาในพระพุทธศาสนาได้ ทำการศึกษาแบ่งเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรก เป็นการศึกษาภาคเอกสาร โดยศึกษาจากหลักคำสอนพุทธ

^{๑๒๐} พระมานิต เตชวรโร (อดทนอก), ” วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^{๑๒๑} ใจตนย์ ศรีวังพล , “ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสาของอาสาสมัคร สวพ. ๙๑”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

^{๑๒๒} สุรชาติพย์ แก้วเกลี้ยง , “การพัฒนาจิตอาสาในแนวพระพุทธศาสนา ” ,สารนิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๙.

ศาสนา และหนังสือเกี่ยวกับ “จิตอาสา” ของพระไพศาล วิสาโล ผลจากการศึกษาพบว่าพุทธศาสนามีหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้บุคคลมีความเมตตา เอื้ออาทร ชะว่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม คือ สังคหัตถุธรรม พรหมวิหาร ๔ ตลอดจนเรื่องการทำทานซึ่งเป็นหลักธรรมมีความสอดคล้องกับจิตอาสาและการพัฒนาจิตอาสา คือ มุ่งเน้นให้บุคคลในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือคนอื่น และการสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม ส่วนที่สองเป็นการศึกษาภาคสนาม โดยศึกษาจากการดำเนินงานของเครือข่ายจิตอาสาและเครือข่ายพุทธิกา ในโครงการฉลาดทำบุญ จากการศึกษาทราบว่ากระบวนการพัฒนาจิตอาสาคือการสร้างให้บุคคลมี โอกาสทำงานเพื่อผู้อื่น และ ส่วนรวมด้วยตนเองผ่านงานอาสาสมัครผลจากการศึกษาพบว่า บุคคลที่ปฏิบัติงานอาสาจะเข้าถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่นการเสียสละ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม พร้อมทั้งได้รับความสุขความภาคภูมิใจจากการปฏิบัติงานอาสา จะหาโอกาสช่วยเหลือผู้อื่น และสร้างประโยชน์ต่อไป ส่วนสุดท้าย คือ ข้อมูลจากแบบสอบถาม เรื่องการทำบุญ และอาสาสมัครผู้ศึกษาพบว่างานอาสาสมัครเป็นการทำบุญรูปแบบหนึ่งจะรู้สึกอยากทำงานอาสาสมัครมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่ การพัฒนาจิตอาสาทางหนึ่ง จากการศึกษาทั้งสามส่วนจึงสรุปได้ว่าการทำงานอาสาสมัคร เป็นแนวทางหนึ่งของการปฏิบัติตามคำสอนพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการขัดเกลาจิตใจ สามารถกระตุ้น ให้บุคคลตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น และส่วนรวมได้

บุษราคัม จำปา ^{๑๒๓} ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง จิตอาสากับการบริการช่วยเหลือคนพิการกรณีศึกษาโครงการช่วยเหลือนักศึกษาพิการวิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่าโครงการอบรมอาสาสมัครช่วยเหลือผู้พิการ ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เนื่องจากอาสาสมัครที่เข้ารับการอบรมจากโครงการนี้เป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ จึงไม่มีเวลาปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครได้อย่างเต็มที่หากแต่โครงการนี้จะจัดการอบรมให้แก่ศึกษารุ่นต่อไปอย่างต่อเนื่องยังผลให้เกิด การผลิตบุคลากร ที่มีความรู้ ความสามารถในการช่วยเหลือผู้พิการอย่างถูกวิธีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการช่วยเหลือผู้พิการผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่างานบริการช่วยเหลือผู้พิการมีความสำคัญต่อผู้พิการเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสิ่งที่ทำให้คนปกติทั่วไปเข้าใจในความพิการมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลืออย่างถูกวิธีทั้งนี้การช่วยเหลือคนพิการยังเป็นการทำบุญอีกวิธีหนึ่งตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาอีกทั้งจรรโลงสังคมไทยให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนสืบไป

พระชวลิต จน. ทวีโส (ถาวรศิริ) ^{๑๒๔} ได้ศึกษาเรื่องศึกษาวิเคราะห์ เรื่องความมีน้ำใจในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ

- ๑) เพื่อศึกษาความหมายและ คุณลักษณะของความมีน้ำใจที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
 - ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความมี น้ำใจตามแนวทางพระพุทธศาสนา
 - ๓) เพื่อศึกษาวิธีการแก้ปัญหาการขาดน้ำใจตามแนวทางพระพุทธศาสนา
- “ นววิชัยเชิงเอกสาร ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องศึกษาเช่นคัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา อนุฎีกา และ

^{๑๒๓} บุษราคัม จำปา , “จิตอาสากับการบริการช่วยเหลือคนพิการกรณีศึกษา โครงการช่วยเหลือนักศึกษาพิการ วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล ”, **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๕๐.

^{๑๒๔} พระชวลิต จน. ทวีโส (ถาวรศิริ), “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความมีน้ำใจในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

ตำราวิชาการต่างๆ ผลการวิจัยพบว่า ความมีน้ำใจในพระไตรปิฎกได้แก่หลักธรรมต่างๆ ของพระองค์ รวมทั้งพระกรุณาธิคุณ ส่วนความหมายน้ำใจ ทั่วไป ได้แก่ความปรารถนาดีที่ผู้ให้ตั้งใจมอบให้ผู้รับด้วยความบริสุทธิ์ทั้งทางกาย วาจา ใจ โดย ไม่หวังผลตอบแทน หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจตามแนวทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วย หลักธรรม ๗ ประการ คือ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ ปฏิสันถาร ๒ อคติ ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ และสาราณียธรรม ๖

ดวงใจ ทองหล่อ^{๑๒๕} ได้ศึกษาเรื่อง อาสาสมัครที่พึงประสงค์ ขององค์กร สาธารณะประโยชน์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงมาตรฐานอาสาสมัคร ที่พึงประสงค์ ขององค์กร สาธารณะประโยชน์ทั้งในภาครัฐและองค์กรเอกชนในสามด้าน คือ ๑) คุณสมบัติ ๒) คุณภาพในการ ทำงาน ๓) คุณภาพชีวิต เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งการศึกษาเป็น ๓ ขั้นตอน ขั้นที่ ๑ ศึกษา เอกสารขั้นที่ ๒ ศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ กับเจ้าหน้าที่ระดับผู้บริหาร จำนวน ๓ คน และเจ้าหน้าที่อาสาสมัครมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง จำนวน ๒๓ คน รวมทั้งสิ้น ๒๖ คน ผล ของการศึกษาพบว่าอาสาสมัครเข้าทำงานด้วยความตั้งใจของตัวเองมากที่สุด ประการที่ ๑ มาคือมีความประพฤติและการปฏิบัติโดยมุ่งหมายทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมมีความสอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของนิสิต เรื่องความยินดีหรือเต็มใจมุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จ ประกอบด้วย พรหมวิหาร ๔

ยุพดี ศิริวรรณ ม.ล.^{๑๒๖} ได้ศึกษาวิจัยและเปรียบเทียบความรู้ทัศนคติและการปฏิบัติ ของอาสาสมัครสาธารณสุข เกี่ยวกับสุขภาพจิตและการให้บริการสุขภาพจิต ผลการวิจัยพบว่า

๑) อาสาสมัครมีความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจิตเฉลี่ยปานกลางอาสาสมัครที่มีเพศอายุการศึกษาอาชีพ และการสูบบุหรี่ต่างกัน จะมีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๑

๒) อาสาสมัครมีทัศนคติ ที่ดีต่อสุขภาพจิต อาสาสมัครที่มีเพศ อายุ การศึกษาอาชีพ รายได้ การสูบบุหรี่การดื่มสุราและ การอบรมสุขภาพจิตต่างกัน จะมีทัศนคติต่อสุขภาพจิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๕๓. ๙๔

๓) อาสาสมัครปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพจิตและการให้บริการสุขภาพจิตระดับปานกลาง อาสาสมัครที่ มีการอบรมสุขภาพจิต การปฏิบัติศาสนกิจและความพอใจสุขภาพความเป็นอยู่ต่างกันจะมีการปฏิบัติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๑

ผู้วิจัยสรุปประมวลแนวคิดจากทฤษฎีของบุคคลต่างๆที่ได้ให้แนวทาง คือ

การพัฒนาจิตสาธารณะนั้น ต้องประยุกต์ทฤษฎี แนวคิด และกระบวนการพัฒนาที่หลากหลาย มาช่วยพัฒนาจิตสาธารณะให้บุคคลากร ซึ่งการพัฒนาจิตสาธารณะต้องดำเนินการอย่างเป็น ขั้นตอน โดยให้ผู้บุคคลากรได้มีโอกาสคิดด้วยตนเอง มีการนำปัญหาของสังคมมาขบคิด แลกเปลี่ยนและ วิพากษ์วิจารณ์เรื่อง ให้แรงเสริม กำลังใจให้แก่เขา

ดังนั้น การสร้างบุคคลากรให้มีจิตสาธารณะหรือจิตอาสา ทำสิ่งใดโดยยอมตนเพื่อรับใช้” คนอื่นนั้น เป็น คุณธรรม ที่น่าจะมีที่มาจากการหล่อหลอมกล่อมเกลา ด้วยหลักคำสอนของ

^{๑๒๕} ดวงใจ ทองหล่อ, “อาสาสมัครที่พึงประสงค์ขององค์กรสาธารณประโยชน์”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม), ๒๕๔๙.

^{๑๒๖} ยุพดี ศิริวรรณ ม.ล. “ความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขเกี่ยวกับสุขภาพจิตและการให้บริการสุขภาพจิต”, วิทยานิพนธ์ สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๓๙.

พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมของพระพุทธเจ้าอันได้แก่พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ ขรรวาสธรรม ๔ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ จะเป็ นการค่อยๆ ปลุกฝัง จิตอาสาให้แก่เขาทีละน้อยๆ อย่างเป็นธรรมชาติใช้กระบวนการในการศึกษาอย่างเป็นระบบ จะเกิดทักษะในการทำงาน วมกัน และทักษะกระบวนการในการเรียนรู้ และนำไปสู่ 'การเกิด จิตสาธารณะยั่งยืน ในที่สุด

๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นกรอบการคิด วิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย ตัวแปรต้น (Independence variables) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงาน ตัวแปรตาม (Dependence variables) ได้แก่ การประยุกต์ใช้ หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสาธารณะของบุคลากรโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา ดังแผนภูมิที่ ๒.๑

ตัวแปรตาม

(Independent Variables : IV)

ต้นตัวแปรตาม

(Dependent Variables : DV)

